Lyman Frank Baum

Переклад Анатолій Саган

ЧАСТИНА ПЕРША: ЮНІСТЬ

Розділ перший

ДИКА ПУЩА

Нам не доводилося чути про величну Дику Пущу? Давно, коли я був іще голопуцьком, мені часто співала про цей праліс моя няня. Про що йшлося у тих піснях? Про могутні, кремезні дерева, яких було тут чималенько. І про їхнє коріння, що тісно переплелося під землею. І про їхні крони, що підпирали небо. І про кору цих дерев, товсту і шерехату. І про вигадливо покручене гілляччя. І про густий листвяний килим, крізь який лише де-не-де пробивається сонячне проміння, скрашуючи вікодавній опад світляними цятами та мережачи оманними, вибагливими тінями мох, лишайники, шелестливий листопад.

Якби ви опинилися у затінку Дикої Пущі, попервах вона би вас ошелешила своєю похмурою величчю. Якщо покинути освітлений пролісок і заглибитися у гущавину, то ліс спочатку відлякує, але згодом цей переляк розвіюється, і дикі нетрі захоплюють, зачаровують своєю красою.

Силу-силенну літ розкошує Дика Пуща, німотна і безлюдна, і ніщо не порушує правічної тиші, крім цокоту бурундуків, пташиного співу та звіриного гарчання.

І все ж таки, птаство та звірина — не єдині мешканці цього лісу. Ще в незапам'ятні часи Дику Пущу облюбували феї, нуки, рілей та німфи, які нам, людям, знайомі хіба що з казок і легенд І допоки існує цей праліс,

доти його нетрі слугуватимуть домівкою, сховком та місцем розваг для цих безсмертних істот і доти вони житимуть весело і вільготно у його закамарках.

Отак і пишається Дика Пуща, відокремлена від світу людей... І навіть наймудріший не знає, чи зазнайомляться ці два світи коли-небудь.

Розділ другий

ДИТЯ ЛІСУ

Колись, у давні-предавні часи, настільки предавні, що и наших предків не було ще на світі, у величній Дикій Пущі жила лісова німфа Нецилія. Вона доводилася близькою родичкою славетній Королеві Журлайні, а мешкала в альтанці, що стояла в тіні тисячолітнього дуба. Раз у рік, на Свято Брунькування, о тій благодатній порі, коли на гіллі народжуються молоді пуп'янки, Нецилія мала подавати Королеві Журлайні золоту чашу великого Ака, і Королева, побажавши процвітання своєму пралісу, відпивала з дорогоцінної посудини. Мабуть, ви збагнули, що Нецилія була не просто німфою. Крім того, подейкують, що її дуже шанували за вроду та грацію.

Коли Нецилія з'явилася на світ, вуста її були німі як камінь. Та не одна вона не вміла говорити: ані Королева Журлайна, ані навіть сам великий Ак— ніхто з них іще навіть не здогадувався, що є на світі дар живого слова. Дуже давно це діялося. Світ у ті часи був геть зелений, а юним лісам було б зле без заступництва німф, які допомагали тонким тендітним деревцям рости й наливатися силою. І ось тоді, в один із незапам'ятних днів, на світ з'явилася Нецилія. Сяйлива, вродлива, гінка та стрункa, наче пагін, вона родилася, щоб дарувати втіху лісові.

її волосся мало колір зелених, ще недозрілих каштанів; очі голубіли на сонці і робилися фіолетовими у затінку; ніжно-рожеві щоки пломеніли, наче хмари у призахідному сонці, а губи, повні та духмяні,

червонилися, наче гранат. Плаття Нецилії було зшите з важкого дубового листя, котре так полюбляють, не визнаючи нічого іншого, всі лісові німфи. її граційні ніжки прикрашали сандалії, і тільки пишне блискуче волосся було нічим не прикрите.

Обов'язків Нецилія мала небагато, та й ті були прості. Вона пильнувала, щоб її підопічні не заростали лабузинням, яке так шкодить деревам. Час від часу вона підживляла рунт під ними та відганяла отруйних штрикальників, які лише чекали слушної миті, щоби налетіти на дерева і так поштрикати їхні стовбури, що ті корчились і гинули. А коли лісові починала дошкуляти спека, Нецилія підливала спраглий молодняк водою зі струмків та лісових озерець.

І так тривало з незапам'ятних часів. Із плином часу бур'яни призвичаїлися обминати ліс, населений німфами, та й штрикальники теж сюди більше не потикалися. Дерева зміцніли, погрубшали і вже зовсім не боялися вітрів, як це було замолоду. Роботи в Нецилії поменшало, і час немовби сповільнив свій біг. Із року в рік життя у Дикій Пущі спокій-нішало, одноманітнішало — себто ставало зовсім не таким, яким хотіла б його бачити весела за вдачею німфа.

Утім, було б неправдою сказати, що життя у Дикій Пущі геть нудне. Кожної повні його мешканці водили Королівський хоровод. А ще тут справляли Горіхове свято і Ювілей Осінніх барв, врочисту Листопадову церемонію і пишний обряд з нагоди Свята Брунькування. Щоправда, решта днів поміж веселими подіями таки були заповнені нудним очікуванням свята.

Ніхто із сестер Нецилії не думав, не гадав, що цю безтурботну лісову німфу зможе коли-небудь огорнути туга. Однак, через багато років, сповнених невеселими розмислами, саме так і трапилося. Якоїсь миті, коли зносити сірі будні вже не було ніякої змоги, Нецилії увірвався терпець. їй нестримно захотілося зробити щось по-справжньому цікаве, змінити своє життя так, як іншим лісовим німфам навіть уві сні не

снилося. І якби не Лісовий Закон, вона б так і вчинила: махнула б геть на все рукою та й подалася собі світ за очі — шукати цікавих пригод.

Поки красуня Нецилія отак сумувала, до Дикої Пущі завітав сам Лісовий Господар — великий Ак. Щоразу, коли він з'являвся у пралісі, лісовим німфам дозволялося прилягти біля його ніг і прислухатися до мудрих слів, що їх зрікали Акові вуста. Тому що немає на світі нікого, хто був би могутнішим та мудрішим за великого Ака. Лісовий Господар Ак бачить усе і все знає.

Тієї ночі він сидів, тримаючи Королеву за руку (Ак любив лісових німф так, як батько любить своїх дітей), а Нецилія та її численні сестри лежали у нього в ногах і жадібно ловили кожне його слово.

— Красунечки мої, — говорив він, погладжуючи сиву бороду, — нам таки добре живеться у Дикій Пущі. Ми живемо і навіть не здогадуємося про ті злигодні та біди, що від них потерпають прості смертні, котрі оселилися на відкритих рівнинах. Так, я згоден, нас із ними ніщо не пов'язує, але таким високославним особам, як ми з вами, зайва милосердність не завадила би. Мені інколи доводиться проходити побіля халуп отих смертних бідаків. Якби ви знали, як важко в такі миті утриматись від того, щоб зупинитися і зробити так, щоби вони зажили безбідно і щасливо! Проте, мабуть, така вже їхня доля, що вони мусять страждати (звичайно, не всі й не завжди, але все ж таки). Та й не личить нам чинити всупереч матінці-Природі.

— Проте, я гадаю, — озвалася Королева Журлайна, киваючи у бік Лісового Господаря, — це аж ніяк не означає, що великий Ак ніяким чином не допомагає безталанним смертним.

Лісовий Господар усміхнувся і промовив:

— Інколи я зустрічаю найменших з-поміж них — тих, що їх самі люди називають "діти". У таких випадках я здебільшого зупиняюся, щоби

зарадити їхньому горю. От у життя дорослих, ані чоловіків, ані жінок, я ніколи не втручаюся, тому що вони повинні терпляче нести тягар, покладений на них Природою. А безпорадна малеча має право на щасливе існування. Ці безневинні нащадки людського роду ще встигнуть сьорбнути лиха і пройти випробування, які відміряла їм їхня доля. Але нехай це станеться тоді, коли вони подорослішають. Тому, мені здається, я маю цілковите право їм допомагати. Ось, наприклад, не так уже й давно — близько року тому, — я натрапив на чотирьох нещасних діточок, котрі тулилися одне до одного у злиденній дерев'яній халупі та повільно замерзали. їхні батьки подались до сусіднього села у пошуках харчу. А щоби чада за час їхньої відсутності не замерзли, вони розпалили у хаті вогонь. Поки діти сиділи у хаті й чекали повернення дорослих, надворі зчинилася сильна завірюха, всю дорогу перемело снігом, і батьки не мали змоги вчасно дістатися додому. Полум'я у вогнищі повільно вигасало, тепло тікало з хати, всередину халупи проникав мороз, і малеча, що заждалася дорослих, уся промерзла до кісток.

— Бідненькі! — тихо зойкнула Королева. — І як же ти зарадив їхній біді?

— Я гукнув Нелька і попросив, щоби він приніс із мого лісу хмизу і дихав на нього доти, поки той не загориться. І коли полум'я зігріло кімнатку, діти нарешті перестали труситися від холоду, заснули і спокійно проспали аж до повернення дорослих.

— Яка я рада, що ти вчинив саме так! — вигукнула Королева, щиро усміхнувшись Лісовому Господарю, а Нецилія, котра жадібно ловила кожне його слово, прошепотіла:

— Я також невимовно рада!

— А сьогодні ввечері, — провадив далі Ак, — я прийшов на узлісся Дикої Пущі і зненацька почув чийсь безпорадний плач. Цей плач дуже

нагадував плач людського дитяти. Я придивився: і справді, на траві біля узлісся лежало безпорадне немовля. Воно було голе-голісіньке і аж заходилося від плачу. А за кілька кроків від нього, в тіні дерев, причаїлася левиця Тигруня і вже намірилася повечеряти малям.

— І що ж ти зробив? — затамувавши подих, запитала Королева.

— Нічого особливого, тому що поспішав до моїх німф. Я наказав Тигруні лягти біля маляти і нагодувати його своїм молоком, щоби воно не померло від голоду. І загадав, аби вона переказала по всьому лісу, всім, хто бігає та повзає, що ніхто не сміє кривдити це немовля.

— Яка я рада, що ти так зробив, — з явною полегшею повторила добросерда Королева.

Натомість Нецилія промовчала. Вона відчула, як у ній наростає якась незбагненна рішучість. А через якусь мить вона непомітно покинула гурт і кудись щезла.

її тендітна, гнучка постать стрімко пробиралася лісовими стежками. Досягнувши узлісся Дикої Пущі, німфа зупинилася, з цікавістю роззираючись довкола. Нецилія ще ніколи не заходила в таку далечінь. Цим вона порушила Лісовий Закон, за яким лісові німфи повинні жити в найглухіших місцинах Дикої Пущі.

Нецилія чудово розуміла, що йде проти Закону. Та хай там як, а її тендітні ніжки рішуче ступали вперед. їй страх як хотілося на власні очі побачити немовля, про яке розповідав великий Ак і про яке вона ще нічого не знала. Безсмертні нічогісінько не знають про дітей з тієї простої причини, що самі вони приходять у світ уже дорослими. Визираючи з-за дерев, Нецилія нарешті помітила малюка, що лежав на траві. Наситившись молоком Тигруні, малюк солодко спав. Він був ще надто крихітний, щоби розуміти, що таке небезпека, і єдине, що могло його непокоїти, — це відчуття голоду.

Нецилія нечутно підійшла до малюка, зупинилася, а потім присіла на траву. її довга мантія кольору трояндових пелюсток розкинулась довкола неї, наче невагома павутинка. На вродливому обличчі німфи проступили і цікавість, і подив, але найбільше було в ньому щирого, по-жіночому ніжного жалю. Малюк — повнощокий, рожевий і цілком безпорадний — був ще зовсім немовлям. Німфа дивилася на нього, а він прокинувся, розплющив очка, усміхнувся, простягнув до неї пухкі рученята... І вже через мить Нецилія, притискаючи малюка до грудей, поквапно поверталася лісовими стежками.

Розділ третій

ПРИЙОМНИЙ син

Лісовий Господар несподівано спохмурнів і занепокоєно зірвався з того місця, де сидів.

— У Дикій Пущі з'явився чужинець, — проголосив він. Королева Журлайна з німфами озирнулися — і справді, за їхніми спинами стояла Нецилія, що міцно притискала до грудей немовля. У глибоких синіх очах німфи читалася непокора.

На хвильку всі завмерли від здивування. Лісовий Господар пильніше придивився до безсмертної красуні, котра не побоялася порушити Лісовий Закон. Проте чим довше він дивився на неї, тим більше прояснявся його погляд.

Аж ось, на превеликий подив усіх присутніх на галявині, великий Ак легенько погладив зелені кучері Нецилії та поцілував її в біле чоло.

— Уперше бачу, — промовив він спокійним тоном, — щоби німфа спротивилася моїй волі та моїм законам. Але серцем я цілком на твоєму боці, тож осуду від мене не чекай. Тільки скажи мені, що робитимеш далі, Нециліє?

— Дозволь мені залишити немовля! — промовила непокірна німфа, а тоді, затремтівши усім тілом, впала навколішки.

— Отут, у Дикій Пущі, де не ступала нога людини? — здивувався Ак.

— Так, саме тут, у Дикій Пущі, — відважно озвалася німфа. — Це мій дім, а я вже гину від безділля. Дозволь опікуватися дитям! Та ви лишень погляньте, яке воно слабке і безпорадне. Ну, невже від нього можна сподіватися якоїсь прикрості для Дикої Пущі чи Господаря Всіх Лісів?!

— Дитя моє, а що ж тоді нам робити із Законом? — не відступав великий Ак. — Про Закон ти якраз і забула!..

— Закони проголошує Лісовий Господар, — наполягала Нецилія. — І якщо він накаже мені доглядати дитину, яку сам же врятував від смерті, то ніхто у цьому світі не зможе стати мені на заваді.

Почувши ці слова, Королева Журлайна, котра жадібно ловила кожне слово німфи, радісно плеснула в долоні.

— Аку, здавайся, ти потрапив у пастку! — вигукнула вона і весело засміялася. — Прошу тебе, згляньсь на прохання Нецилії, будь такий ласкавий!

Лісовий Господар повагом гладив сиву бороду: він робив так щоразу, коли впадав у задуму.

Надумавшись удосталь, він промовив:

— Нехай цей малюк залишається в Нецилії. Я візьму його під своє особисте заступництво. Але застерігаю: це перший і останній раз, коли я дозволяю так дозвільно поводитися з Лісовим Законом. Віднині і на віки вічні безсмертні не будуть няньчитися з людськими дітьми. Бо якщо ви й далі чинитимете проти лісових законів, нашому раюванню дуже скоро

прийде край, а ми з вами сповна сьорбнемо злигоднів і горя. А тепер, мої німфи, усім добраніч!

Сказавши це, Ак покинув Дику Пущу, а Нецилія, радо притискаючи до грудей коштовну ношу, поспішила до себе в альтанку.

аступного дня біля альтанки Нецилії яблуку ніде було впасти від охочих поглянути на людське немовля. Німфи тісно обступили сестру, яка тримала на колінах сплячого малюка, і не зводили з нього захоплених поглядів. Щедро лилися похвали на адресу

доброго Ака, котрий дозволив Нецилії залишити дитя. Навіть Журлайна прийшла сюди, щоби помилуватися безневинним дитячим личком і потримати у своїй чарівній долоні пухкенький дитячий кулачок.

— Нециліє, а як ми його назвемо? — з усмішкою поцікавилася Королева. — Без імені, знаєш, йому не можна.

— Давайте назвемо його Клаусом, — запропонувала Нецилія, — тобто — "малюком".

— Ні, — не погодилася з нею Королева, — нехай він краще буде Неклаусом,1 тобто "малюком Нецилії".

Німфи захоплено сплеснули в долоні, і від цієї миті немовля стало Неклаусом. Щоправда, Нецилія частіше називала його Клаусом, і услід за нею всі її сестри почали називати хлоп'я саме цим іменем.

Нецилія назбирала у лісі щонайм'якшого моху та вимостила в альтанці для Клауса зручненьке ліжечко. Годували малого всім лісом. Німфи збирали для нього у лісі молочні дзвіночки, що росли на козячих деревах. Усередині таких дзвіночків було повно солодкого молока. Лісові тварини охоче підгодовували своїм молоком маленького приймака, і навіть левиця Тигруня часто потай прокрадалася до альтанки,

влягалася біля хлопчика та починала муркотіти, запрошуючи скуштувати лев'ячого молока.

Хлопчик ріс як із води. Через те Нецилія навіть зоглянутися не встигла, як треба було вже братися за його науку — навчати ходити, говорити і гратися.

Його думки і слова були чистими та світлими, бо німфи не знають, що таке зло, а їхні невинні серця переповнені любов'ю. Клаус став улюбленцем усього лісу. Його ніхто би не скривдив, навіть якби великий Ак не попередив усіх птахів, звірів та плазунів, щоби ті не кривдили хлопця. Отож, Клаус відважно ходив усюди, де лише йому заманеться.

Одні люди вимовляють це ім'я як Ніклаус, інші — Ніколас, і саме через те подекуди Санта-Клауса знають як святого Ніколаса. Хоча правильно буде Неклаус, де Клаус — ім'я, дане хлопчику прекрасною німфою Нецилією. (пргім. авт.)

Невдовзі новина про те, що німфа всиновила людське дитя і що сам Ак благословив цей вчинок, дійшла й до інших безсмертних. І цілі юрми лісових мешканців, згораючи від цікавості, хмарою сунули поглянути на маленького приймака. Першими в гості завітали рілей. Вони доводилися найближчими родичами лісовим німфам, хоч і ніскілечки не були на них схожими. Справа в тому, що німфи доглядають за лісовими деревами, а рілей — за польовими травами і квітами. Рілей нишпорять світами, шукаючи підживи для коріння квітучих рослин. Вони також додають у 'рунт щонайрозмаїтіших барвників, щоби пелюстки квіток милували око всіма кольорами веселки. Ті барвники із ґрунту потрапляють у корінь, а з нього — через тоненькі капіляри — розходяться по стовбуру та листю. Рілс, котрий б'є байдики, — дивовижа із дивовиж. Бо ж відомо, що коли в'януть одні квіти, то розквітають інші. І все ж попри вічну заклопотаність, рілей — веселий та надзвичайно доброзичливий народець, за що їх дуже люблять усі безсмертні.

Після рілсів завітали нуки — покровителі всіх звірів, від найсумирніших до найдикі-ших. Важке життя у нуків, тому що у світі чимало норовливої звірини, і мало кому подобається, коли його укоськують. Та хай там як, а справу свою нуки знають, і навіть найбешкетніша тварина у їхніх руках стає сумирнішою за ягня. Через вічні клопоти всі нуки згорблені, змарнілі, схожі на старців, а від того, що весь час доводиться мати справу з дикими звірами, вдача їхня дещо сувора. Але попри все це, нуки — незамінні помічники, бо їхні правила — чи єдині правила (окрім законів великого Ака, звичайно), які визнають звірі Дикої Пущі.

Після нуків прийшли феї, заступниці людей, яких більше за інших хвилювала доля Клауса. Хоча вони й опікувалися людьми, закони лісу забороняли їм близько сходитися. Траплялося, щоправда, що феї з'являлися перед людьми, а деякі навіть розмовляли з ними. Проте зазвичай феї оберігають людські долі, залишаючись невидимими для смертних, а коли й виокремлюють когось своєю ласкою, то лише тому, що людина цього заслужила, бо всі феї справедливі і безсторонні. Але думка про те, що хтось може всиновити людське дитя, навіть на гадку їм не спадала, оскільки це, як не крути, суперечило їхнім законам. Ось чому їм так хотілося побачити маленького приймака Нецилії.

Клаус без жодної боязні дивився на безсмертних, що юрмилися навколо нього, й усміхався. Він сміявся, гопкаючись на плечах веселих рілсів, смикав за бороди насуплених нуків і довірливо схиляв кучеряву голову на груди Феї-Королеві. Рілсам подобався сміх малюка, нукам — його відвага, а феям — дитяча безневинність.

Хлопчик здружився з ними всіма і добре засвоїв їхні закони. Він пильнував, щоби жодна квітка не загинула під його ногами, бо цим він би скривдив приязних рілсів. Він ніколи не втручався у життя лісових звірів, щоби не злити своїх добрих приятелів-нуків. Він дуже любив фей і, нічого не знаючи про людей, не міг втямити, що був єдиним з-поміж них, кому дозволялося дружити з феями.

Живучи у Дикій Пущі, Клаус звик до думки, що він один такий на весь ліс, який замінював йому цілий світ. Він навіть подумати не міг, що у світі є тьма-тьменна людей, які потом та кров'ю заробляють свій хліб, а дехто навіть помирає з голоду.

Життя Клауса було веселим і безтурботним.

Розділ п'ятий

ЛІСОВИЙ ГОСПОДАР

Літа у Дикій Пущі пролітали, наче одна щаслива мить, бо час не владний над німфами. Тож навіть сьогодні безсмертні створіння такі ж юні та тендітні, як були сотні років тому. На жаль, Клаус залишався смертним, і кожен прожитий ним день наближав його до зрілості. Минуло небагато часу, і Нецилія з тривогою помітила, що хлопчику вже тісно в неї на колінах. Він ріс і, крім молока, почав потребувати іншої їжі. Витривалі ноги Клауса заносили його до найглухіших нетрів Дикої Пущі, а вже там він відводив душу, ласуючи горіхами та ягодами, шукаючи поживне солодке коріння. То був куди кращий харч для нього, ніж молочні дзвіночки. Все рідше і рідше бачили його в альтанці Нецилії, аж поки він не взяв собі за звичку повертатися до неї тільки на нічліг.

Нецилію, яка обожнювала свого прийомного сина, дивувала його поведінка, проте нічого не вдієш — довелося і німфі пристосовуватись. І вона сама, і її сестри часто гуляли з Клаусом по лісових стежках, поступово відкриваючи хлопцеві таємниці пралісу, розповідали про звички та вдачу всіх тих, кому він став домівкою.

Малий Клаус навчився розуміти мову звірів, але не розумів їхньої понурої, відлю-дькуватої вдачі. Веселими та безтурботними у цьому лісі були лише білки, миші та кролі. Хлопець весело сміявся, коли загрозливо гарчала пантера, а коли, страшно ошкірившись, ревів

ведмідь, він спокійно гладив його по шерсті. Хлопець чудово розумів: гарчать вони не на нього, а отже, з якого дива їх боятися.

Клаус переспівував бджолині пісні, читав вірші лісових квітів і добре розумів оповідки усіх тутешніх сов. Він пособляв рілсам підживляти рослинність, ходив із ну-ками коло звірів. Маленькі безсмертні трималися з ним так, як і личить триматися з тим, за кого ладні заступитися Королева Журлайна, її німфи і, більше того, сам великий Ак.

Якось, повертаючись із мандрів, Лісовий Господар завітав у Дику Пущу. Він по черзі обходив усі свої ліси, розкидані по світу, а їх було чимало, і всі були нівроку величенькими.

Про малюка, котрого з його дозволу всиновила Нецилія, Ак згадав аж тоді, коли ступив на галявину, де вже чекали на нього Королева та її німфи. Та й згадав він лише тоді, коли побачив широкоплечого ставного юнака, що сидів між прекрасними німфами. Якби він піднявся на повен зріст, то, мабуть, досягнув би Лісовому Господарю вже до плечей.

Не зронивши навіть слова, Ак спохмурнів і завмер, вивчаючи Клауса проникливим поглядом. Ясні очі юнака спокійно зустрілися з очима Ака, і Лісовий Господар полегшено зітхнув, запримітивши в них спокійну глибину та прочитавши там безстрашну

юнакову вдачу. Ак присів біля Королеви, і золота чаша із коштовним нектаром пішла гуляти по колу. Проте навіть у цю мить Ак зоставався надзвичайно тихим, стриманим і тільки раз у раз погладжував свою сиву бороду.

Коли почало світати, він тихенько підкликав Клауса до себе і промовив:

— На якийсь час ти повинен покинути Нецилію та її сестер: я вирушаю у далеку подорож і беру тебе з собою.

Клаус зрадів, почувши це, бо чудово знав, яка то честь — бути попутником Господаря Усіх Лісів. Натомість Нецилія розридалася, і розридалася чи не вперше у своєму житті. Вона міцно пригорнула хлопця, і серце її краялося від майбутньої розлуки.

Ставши матір'ю цьому ставному юнакові, Нецилія залишалася такою ж тендітною, чарівною і прекрасною, як і тоді, коли, не злякавшись Закону, постала перед Аком, міцно притискаючи до грудей малюка. Не меншою за красу була і її любов. Так вони і стояли, міцно обійнявшись, і великий Ак, задивившись на них, знову впав у задуму.

Розділ шостий

КЛАУС ЗНАЙОМИТЬСЯ

з людьми

Коли вони вийшли на невеличку лісову галявину, Лісовий Господар сказав Клаусові:

— Схопись рукою за мій пояс, і хай там що, не відпускай його, бо ми полетимо попід самими хмарами. Ми політаємо над світом, і ти побачиш там краї, населені людьми, тими самими людьми, до яких і сам належиш.

Слова великого Ака страшенно здивували Клауса, бо досі він вважав себе єдиною людиною на весь світ. Його здивування було таким великим, що він не спромігся зронити навіть слова, а тільки міцно схопився за Аків пояс.

Через якусь мить йому здалося, що безмежна Дика Пуща різко шугонула вниз, а ще за мить юнак відчув, як вони стрімко несуться високо над землею.

Невдовзі під ними замаячіли гострі шпилі, показалися будівлі розмаїтих форм і кольорів. То було місто, населене людьми. Ак призупинив свій політ, спустився на землю, і вони опинились просто на міській вулиці.

— Поки ти тримаєшся за мій пояс, — сказав Господар Усіх Лісів, — ніхто з людей тебе не бачить, хоча для себе ти залишаєшся видимим. А якщо відпустиш, то навіки розпрощаєшся зі мною і Дикою Пущею.

Один із найголовніших Лісових Законів вимагає завжди і в усьому коритися Закону, тож Клаус не став випробовувати долю і тільки міцніше схопився за пояс, щоб і надалі залишатися невидимим.

Чим більше він знайомився з містом, тим більше дивувався. Раніше Клаус гадав, що він один на весь білий світ, а тут виявилося, що земля аж кишить такими, як він.

— Якщо зізнатися чесно, — казав йому Ак, — нас, безсмертних, на світі значно менше, ніж смертного люду.

Клаус пильно вдивлявся в обличчя людей, що чудернацьким хороводом пролітали перед ним: сумні і веселі, легковажні і серйозні, добродушні і приємні. Одні з них займались буденними справами, інші статечно прогулювалися вулицями. Одні здавалися страшенно заклопотаними, натомість інші просто раділи життю. Як і ведеться у світі, вдача в цих людей була різна, і щось у ній подобалося Клаусові, а щось, навпаки, засмучувало.

Та найбільше йому сподобалися діти. Спочатку Клаус позирав на них із цікавістю, потім — із радістю, а насамкінець уже просто обожнював цих маленьких істот. Одні з них, обідрані і замурзані, викачувалися у вуличній куряві чи гралися ганчір'ям і камінчиками. Інші діти, гарно вдягнені, сиділи поміж м'якими подушечками і ласували льодяниками. Проте пильне Клаусове око запримітило, що на вигляд діти багачів

нітрохи не щасливіші від бідняцької малечі, яка задоволено порпалася у пилюці і гралася камінцями.

— Дитинство — найбезтурботніша пора у житті людини, — сказав Ак, угадавши думки Клауса. — Це роки безневинних забав, і в цьому віці людина як ніколи вільна від турбот.

— Скажи, а чому одні діти живуть так, інші — інакше? — запитав Клаус.

— Тому, — пояснив йому великий Ак, — що одні народжуються в халупах, а інші — в палацах. Які батьківські статки, така й дитяча доля. З одних здувають порошинки, вдягають їх у шовк і льон тонкої роботи, а інші ростуть, наче трава при дорозі, і ходять у старому рам'ї.

— А все-таки всі діти гарні та привабливі, — замріяно промовив Клаус.

— Поки вони залишаються дітьми — так, — охоче погодився Ак. — Вони радіють, що живуть на цьому світі, а інші клопоти їх не обходять. От минуть роки, і вони сповна спізнають життя. І тільки тоді ці діти зрозуміють, що життя — це боротьба і вічні клопоти, це безнастанні праця і солоний піт. А ще — це одвічне прагнення до наживи. Немає на світі жодної людини, котра була би байдужою до грошей. Натомість у лісі, де ти виріс, ніхто навіть не знає, що це таке — гроші.

Клаус трохи помовчав, а тоді запитав:

— Як трапилося так, що я виріс у лісі, серед істот, мені не рідних?

І Ак в усіх подробицях розповів Клаусові історію його появи у Дикій Пущі: про те, як людське немовля покинули побіля лісу на поталу диким звірам, і про те, як добра німфа Нецилія врятувала його від загибелі, і про те, як він ріс під її опікою та став улюбленцем усіх безсмертних.

— І все ж таки, я не такий, як усі вони, — замислено промовив Клаус.

— Не такий, — згодився Господар Усіх Лісів, — але в дечому такий самий. Німфа, що замінила тобі матір, зараз з вигляду схожа на твою сестру, а згодом, коли ти зістарієшся та посивієш, — то взагалі виглядатиме як дочка. Мине ще трохи часу — і по тобі лишиться тільки спогад, а вона і надалі залишатиметься Нецилією, такою ж юною, якою була раніше.

— Для чого ж тоді приходити у цей світ, коли все одно повинен померти? — згоряючи від цікавості, запитав Клаус.

— Ніщо не вічне у цьому світі, крім самого світу та його хранителів, — пояснив Ак. — Що поробиш, коли так уже влаштоване життя, що все має своє місце і свій час. Хто мудрий, той шукає способу прислужитися світові. А за добро, яке він зробить, винагородою стане йому вічне життя.

Не все зрозумів Клаус із його слів, проте йому дуже захотілося приносити користь своїм одноплемінникам, і всю решту дороги він щось зосереджено обмірковував.

Вони побували у багатьох сільцях, селах і містечках, розкиданих у найрізноманітніших куточках світу. Вони бачили там і селян, що гнули спину від зорі до зорі, і воїнів, котрі билися у лютих січах, і купців, які обмінювали крам на білі та жовті металеві кружальця. І де би вони не були, Клаус ніде не залишався байдужим до дітей. Хлопцеві запали в душу Акові слова про те, що й він,

Клаус, був колись безпорадним немовлям. Тепер йому над усе хотілося допомагати малим дітям, робити для них те, що зробила для нього колись добра німфа Нецилія.

День за днем Господар Усіх Лісів та його учень облітали землю. Ак майже не розмовляв із хлопцем, котрий міцно тримався за його пояс, зате показував йому всі закути, де можна було ознайомитися з життям та побутом людей.

Нарешті подорож закінчилася, і вони повернулися у Дику Пущу, де на них уже чекали німфи дерев. Проте з найбільшим нетерпінням чекала на їхнє повернення красуня Нецилія.

Великий Ак тримався спокійно і безжурно, а Клаус замислено морщив чоло. Нецилія бачила, як змінився її син, котрий до того часу був веселий і потішний. І, бачачи таку зміну, вона тільки сумно зітхала. Ніколи, думала вона, його життя вже не буде таким, яким було до цієї подорожі, де він стільки всього побачив.

Розділ сьомий

КЛАУС ПОКИДАЄ ДИКУ ПУЩУ

Коли добра Королева Журлайна торкнулася своїми прекрасними губами золотої чаші та пустила її по колу, вітаючи мандрівників із поверненням, Господар Усіх Лісів, котрий до того часу не промовив ще ані слова, запитально поглянув на Клауса і сказав:

— Ну?

Хлопець зрозумів його і повільно підвівся, залишаючись побіля Нецилії. Він обвів поглядом знайоме коло німф, кожна з яких була йому вірним другом, і непрохані сльози затуманили його очі..

— Я жив у цілковитому невіданні, — промовив він просто, — допоки великий і безмежно добрий Ак не пояснив мені, хто я такий насправді. Ви, безтурботні мешканці лісових альтанок, ви, вічно юні, вічно прекрасні і невинні, — не найкраща компанія для людського сина. Я

бачив людей і тепер знаю, наскільки мало їм відміряно життя — якусь жменьку літ. Я також знаю, як вони мусять важко працювати заради необхідних їм речей.

Знаю тепер і те, як вони з кожним прожитим роком невмолимо згасають, щоби врешті-решт опасти, наче осіннє листя. Проте в кожної людини є мета — залишити цей світ після себе так чи інакше трохи кращим, ніж він був до неї. Я належу до людського роду, і доля людини — це моя доля. За вашу дбайливу турботу про бідну, покинуту дитину, всиновлену вами, а також за вашу люб'язну дружбу, яку я спізнав у дитинстві, моє серце завжди переповнятиметься вдячністю. Мою названу маму, —тут він замовк і поцілував Нецилію у біле чоло, — я любитиму та плекатиму, допоки житиму. Але я повинен покинути вас, щоби долучитися до тієї вічної боротьби, на яку приречене людство, і прожити своє життя по-своєму.

— І що ти робитимеш? — насторожено запитала Королева.

— Я даруватиму радість людським дітям і волів би, щоби це стало справою всього мого життя, — відповів Клаус. — Ви піклувалися про немовля, котре знайшли у лісі, і тому я виріс сильним та щасливим. Скажіть, чому б тоді мені не заопікуватися людськими дітьми. Я так і чинитиму, і тоді спогад про прекрасну Нецилію залишиться у тисячах людських сердець. І поки існує цей світ, смертні прославлятимуть у піснях і легендах її доброту. Володарю, чи добре я сказав?

— Сказано добре, — заспокоїв його Ак, а тоді підвівся і додав: — Але я хочу нагадати ще одне. Ти був сином цього пралісу, ти виріс серед німф, і вже тому ти не такий, як усі твої одноплемінники. Тож коли ти підеш до людей, то й далі перебуватимеш під заступництвом Дикої Пущі. А щоби тобі гаразд велося в усіх твоїх починаннях, ті сили, якими ти обдарований тепер, також залишаться з тобою. Якщо ж виникне потреба, то завжди можеш покликати німф, рілсів, нуків чи фей, і вони з радістю стануть тобі у пригоді. Це кажу я, Господар Усіх Лісів, а моє слово — Закон!

Клаус вдячно поглянув на Ака.

— Це захистить мене від людських злигоднів, — сказав він. — Заручившись підтримкою добрих друзів, я зможу дарувати радість тисячам дітей. Я робитиму все для цього і знаю, що ви, лісові мешканці, допомагатимете мені.

— Ми допомагатимемо тобі в усьому! — урочисто пообіцяла Королева Журлайна.

— І ми! — весело прокричали безжурні рілей.

— І ми! — гукнули нахмурені, згорблені нуки.

— І ми! — гордо пітвердили красуні-німфи.

І тільки Нецилія не зронила жодного слова. Вона мовчки обійняла Клауса і ніжно-ніжно його поцілувала.

— Світ великий, — провадив хлопець, обертаючись до вірних друзів, — і всюди в ньому живуть люди. Тая займатимусь своїми справами неподалік, щоби при потребі завжди міг прийти у Дику Пущу за порадою чи поміччю.

Сказавши це, він обвів усіх присутніх теплим поглядом і розвернувся, наміряючись іти. Ніхто не бажав йому удачі — навіщо, коли безклопітне життя в незайманій Пущі для нього закінчилося назавжди.

Клаус відважно пішов назустріч своїй долі — долі простого смертного, якому на роду написано жити у праці та клопотах.

Але великий Ак, який чудово знав хлопцеве серце, милосердно скеровував кожен його крок. Через те зовсім невипадково Клаус дійшов

до кінця Дикої Пущі й опинився на східному узліссі, за яким починалася Весела Долина Хо-ха-хо. Ліворуч і праворуч розкинулися зелені пагорби, а між пагорбами звивався струмок, що протікав через усю долину і губився десь за її межами. Безмовний праліс залишився позаду, а там, де закінчувалася Хо-ха-хо, починалася широка рівнина.

Юнак стояв, озираючи Веселу Долину, і його очі, у яких проглядалися серйозні розмисли, поволі яснішали. Потім вони несподівано зблиснули, наче зірка в тиху ніч, широко розплющилися і враз повеселіли.

З-під ніг до нього приязно усміхалися первоцвіт і маргаритки, а вітер, насвистуючи щось веселе, куйовдив хлопцеві кучері, що спадали на чоло. Коли ж Клаус, стрибаючи по камінні, переходив струмок, що стрімко нісся між зелених берегів, той радісно сміявся йому вслід. Над кульбабами та нарцисами гули щасливі бджоли, у високій траві зумкотіла комашня, а в небі весело світило сонце.

— Тут буде мій дім! — прокричав Клаус і розправив руки, немовби хотів обійняти всю долину.

Ось так Весела Долина стала Клаусові за домівку. Починаючи з тих незапам'ятних часів і дотепер він у ній живе.

ЧАСТИНА ДРУГА. ЗРІЛІ ЛІТА

Розділ перший

ВЕСЕЛА ДОЛИНА

Трава, струмок, польові квіти, бджоли з метеликами — оце й усе, що побачив Клаус, прийшовши до Веселої Долини. Якщо він хоче тут осісти і зажити так, як живуть усі люди, то, мабуть, доведеться обзавестися будинком. Спочатку ця думка його дещо спантеличила,

та поки він весело усміхався, стоячи під сонцем, невідь-звідки взявся Нелько — старий помічник Лісового Господаря. Нелько приніс сокиру — з міцним руків'ям та блискучим лезом, яке яскраво сяяло на сонці. Не кажучи ні слова, він уклав сокиру юнакові в руки і розчинився у повітрі.

Та Клаус розумів його й без слів. Він повернувся на узлісся, вибрав кілька повалених дерев і взявся обрубувати мертве гілля. На живе дерево у нього не піднялася би рука. Живучи серед німф, які охороняли праліс, він засвоїв, що нищити дерева — це блюзнірство, бо дерево живе і відчуває так само, як і ми з вами. Інша річ мертві та повалені дерева. Вони вже віджили своє, і те, що залишається від них після смерті, може служити потребам людей.

З кожним помахом руки лезо сокири все глибше впиналося в деревину. З боку здавалося, що сокира працює самостійно, а Клаус просто тримає її та вказує, де саме треба рубати дерево.

Коли на зелені пагорби поповзли чорні тіні, примощуючись у Долині на ніч, Клаус нарубав уже чимало колод потрібної довжини і форми. За його підрахунками, їх мало би вистачити на невеличку хатину, в яких мешкають небагаті люди. Вирішивши, що позносити колоди докупи можна завтра, Клаус повечеряв солодкими коренями, які знайшов у землі, досхочу напився з веселого струмка і обережно, щоби не пошкодити власною вагою жодної квітки, розтягнувся на траві.

Поки Клаус спав, напоєний пахощами чудесної Долини, до його серця просочився Дух Щастя, витіснивши геть страхи, тривоги та погані передчуття. Хлопцеве обличчя вже не потьмарювали негаразди, а важкі думи розвіялися, наче туман. Весела Долина була рада прийняти юнака!

От якби всі люди могли жити у Веселій Долині! Та, мабуть, тоді в ній яблуку ніде було б упасти. Не рік і не два чекала вона на свого мешканця. Чи випадково опинився Клаус у цій безтурботній місцині? А може, правильніше було би вважати, що це вірні друзі-безсмертні

скерували його сюди саме тоді, коли він покинув Дику Пущу і подався шукати власну долю?

Єдине, що можна сказати напевне, — це коли над верхівками пагорбів зійшов місяць, посрібливши своїм світлом сплячого прибульця, Веселу Долину заполонили чудернацькі зсутулені постаті нуків. Не кажучи ні слова, вони швиденько і вправно робили свою справу. Нуки брали колоди, які Клаус удень обчистив від гілля, носили їх до струмка, вкладаючи одну на одну. Таким чином під ранок вони змайстрували міцну та простору хатину.

На світанку до Веселої Долини налетіло гамірне птаство. Пташині співи, яких ви майже ніколи не почуєте у Дикій Пущі, розбудили Клауса. Він прокинувся, струсив із себе рештки сну, роззирнувся і побачив... добротну хатину.

— Оце так нуки, оце так молодці! — вигукнув Клаус, вражений побаченим. Переступивши поріг свого дому, він опинився у просторій кімнаті. В одному кутку кімнати був камін, а посередині стояли стіл і лавка. Біля каміна знаходилася кухонна шафа, а за нею — ще одні двері, що вели до спальні. Зайшовши туди, Клаус побачив під стіною ліжко, біля ліжка стояв ослін і невеличка етажерка. Ліжко було вистелене кількома шарами сухого моху, принесеного аж із Дикої Пущі.

— Та це не хата, а якісь палаци! — весело вигукнув Клаус. — Ні, я таки маю віддячити добрим нукам, вони добряче постаралися, вгадали всі мої бажання.

З дому хлопець виходив із приємним відчуттям, що він не один у цьому світі. І не біда, що не живе у Дикій Пущі. Відстань — ніщо для справжньої дружби, а безсмертні живуть не тільки в чарівному лісі.

Повернувшись до струмка, Клаус напився чистої води, присів на березі та, посмію-ючись, дивився, як бешкетно вистрибують хвильки,

підпихаючи одна одну з каменя, як вони наскакують одні на одних, намагаючись раніше від інших домчати до закруту. Він дивився на непосидючі хвильки і прислухався до їхньої пісеньки:

Гінко, дзвінко ми мчимо — Хід спинити не дамо! Що нам хвилі норовисті, Ми — краплиночки іскристі! Клекотять, нуртують бризки, Розсипаючись на ріски!

Насидівшись на березі, Клаус подався шукати їстівне коріння. І коли він ішов, смішливі кульбаби поверталися до нього вічками та тихенько шелестіли свою пісеньку:

Цвітом ясні, ростом рясні, Золоті, веселі, красні! Танцівливі, жартівливі, Поки квітнемо — щасливі!

Квіти граційно похитувалися на своїх стеблинках і так захоплено оспівували свою щасливу долю, що Клаус не витримав і весело розсміявся. Аж ось його вухо вловило ще один наспів. Це сонячні промінчики, що ніжно ковзали по його обличчю, шепотіли:

Радість — промінням яскравим Пестити врунисті трави, Щастя — коли все буяє, Грає, весніє, співає!

— Ваша правда! — прокричав їм у відповідь Клаус. — Тут повсюди панують веселощі та щастя! Воістину, Весела Долина— край спокою і тиші.

Цілий день Клаус розмовляв з мурахами та жуками, жартував із грайливими метеликами, а коли настала ніч, він зручно вмостився на м'якому моховому ложі й заснув міцним сном.

Поки він спав, його оселю наводнили веселі, але безшумні феї. Вони нанесли Клаусові казанків і горщиків, тарілок, каструльок та повно іншого начиння, без якого не зготуєш їжі і до якого ми з вами так

звикли. Вони складали речі у буфет, ставили біля каміна, а на завершення поклали на ослоні коло ліжка цілий стос міцного шерстяного одягу.

Коли Клаус прокинувся, то спершу не повірив своїм очам, а тоді засміявся і голосно подякував феям і Лісовому Господареві, які все це прислали. Він радо озирав свій новий крам, час від часу замислюючись, коли не знав, для чого призначається та чи інша річ. У ті часи, коли коли він, тримаючись за Аків пояс, подорожував містами і селами, його очі швидко примічали звичаї та порядки того роду, до якого належав і він. І тому дари фей навели його на думку, що Лісовий Господар хоче, щоб і він зажив таким життям.

"А це означає, — думав він, — що мені доведеться орати землю та сіяти хліб, щоби мати взимку вдосталь їжі".

Проте, живучи в трав'янистій Долині, Клаус чудово розумів, що рільництво понищило б сотні прекрасних, але безпорадних квітів, а разом із ними — тисячі тисяч тоненьких травинок. Ні, на це у нього не вистачило би духу.

Тоді він свиснув дивним свистом, якого навчився ще у Дикій Пущі, і закричав:

— Рілей польових квітів, ану з'явіться переді мною!

Тієї ж миті з-під землі перед ним вискочило дванадцять невеличких і кумедних рілсів. Вони з радістю вклонилися, вітаючи Клауса. Той уважно роздивився прибульців.

— Ваших лісових братів, — сказав він, — я знаю і віддавна люблю. Любитиму й вас, коли ми подружимося. Закони рілсів — чи то рілсів Дикої Пущі, чи то польових рілсів — це також і мої закони. За все своє життя я не занапастив жодної квітки, якими ви так опікуєтесь, але

тепер я мушу щось посіяти, щоб мати чим прогодуватися, коли прийде зимова холоднеча. Але як це зробити, не чіпаючи квітів, які так гарно співали про свій запашний цвіт?

Жовтий рілс, покровитель жовтцю, сказав йому таке:

— Та не хвилюйся ти так, друже Клаусе. Ми чули про тебе від великого Ака. Знайди собі справу шляхетнішу, ніж у поті чола заробляти свій хліб. Ак не живе у Дикій Пущі,

і тому ми йому не підвладні, але чому б не допомогти тому, кого він любить? Ото й живи задля добрих справ, як і збирався жити. А ми, польові рілей, подбаємо про те, щоби ти не голодував.

Сказавши це, рілей зникли, і по якомусь часі Клаус навіть думати забув про якесь там ратайство.

Коли він повернувся додому, на столі на нього чекав глек свіжого молока, у буфеті лежала хлібина, а біля неї стояли миска духмяного меду та чималий кошичок рожевобоких яблук і щойно зірваного винограду.

— Друзі мої, велике вам спасибі! — і, подякувавши невидимим рілсам, він узявся до їжі.

Відтепер, коли Клаусу хотілось їсти, йому досить було зазирнути у кухонну шафу і взяти щось із тих наїдків, які наносили туди дбайливі рілей. Нуки подбали про дрова для каміна, а феї принесли теплі ковдри та покривала.

Отак розпочалося його життя у Веселій Долині, і безсмертні, що невідступно стежили за кожним його кроком, завжди і в усьому допомагали Клаусу.

Розділ другий

ЯК КЛАУС ЗМАЙСТРУВАВ НАЙПЕРШУ ІГРАШКУ

Клаус був мудрим чоловіком, і коли він бачив, як безсмертні підтримують усі його починання, його бажання подружитися з дітворою тільки міцнішало.

Чого ж зволікати, подумав він, і швиденько рушив у Веселу Долину. Перетнувши її, він вийшов на рівнину, що, здавалося, сягала небокраю. У пошуках людських осель Клаус обійшов її вздовж і впоперек. Житла людей стояли поодинці або жменьками (ці жменьки осель люди називали селами), і майже в усіх оселях, великих і малих, Клаус бачив дітей.

Малеча дуже скоро звикла до його веселого, завжди усміхненого обличчя та погляду добрих яскравих очей. Батьки для годиться бурчали, що Клаус любить дорослих менше за дітей, та потай усі вони раділи, що в їхніх синочків і донечок є такий товариш, який ніколи не відмовиться розважити та розвеселити кого завгодно.

Діти весело галасували і гралися з Клаусом, хлопчаки каталися на ньому верхи, дівчатка любили просто посидіти побіля нього, а малеча довірливо тулилася до ніг. І де би не з'являвся Клаус, усюди біля нього лунав дитячий сміх. Щоб ви краще мене зрозуміли, скажу, що в ті часи дорослі майже ніколи не гралися з дітьми, і гарний хлопець Клаус, якому не було шкода свого часу на дитячі розваги та пустощі, був для них справжнісіньким дивом. І будьте певні, всі, кому щастило познайомитися з Клаусом, були на сьомому небі від щастя. Коли він з'являвся на людях, сумні обличчя бідняків і невдах негайно ж яснішали, каліки усміхалися та забували про свої печалі, хворі перемагали біль, а скривджені переставали плакати.

А от куди Клаусові не вдавалося потрапити, так це до розкішного палацу лорда Лерда і похмурого замку барона Брауна. І в палаці, і в замку також були діти, але придворні служки знагла зачинили двері перед самим носом Клауса, а злий барон навіть пригрозив, що почепить його на сталевий гак і вивісить на замковій стіні. І Клаус, сумно зітхнувши, пішов шукати людяніших осель, де він завжди був бажаним гостем.

Минуло трохи часу, у повітрі запахло зимою. Квіти зів'яли, зсохли, а там і зовсім зникли. Комахи, щоби не перемерзнути, сховалися у ґрунт, з галявин пропали метелики, а голос струмочка захрип, неначе він десь застудився.

І от нарешті настав день, коли все небо над Веселою Долиною заполонили сніжинки. Вони завзято танцювали у повітрі, опускалися на землю та вкривали Клаусову домівку чистою білосніжною ковдрою.

А ввечері до нього у двері постукав Морозенко.

— Заходь! — гукнув йому Клаус.

— Ні, краще вже ти вийди! — похитав головою Морозенко. — У тебе, бачу, палає вогонь у каміні.

Клаус вийшов надвір. Він знав Морозенка ще з тих часів, коли жив у Дикій Пущі. Йому подобався цей веселий і трохи легковажний шибеник.

— Ото вже розважуся сьогодні, Клаусе! — радів ельф-веселун. — Це не погода, а просто пісня! Поки сонце зійде, досхочу нащипаю всіх і за носи, і за вуха, і за пальці!..

— Морозенку, якщо я тобі не байдужий, то будь ласка, не щипай дітей, — попросив його Клаус.

— З якого це дива? — здивувався Морозенко.

— Бо вони малі і ще не можуть дати відсіч, — пояснив йому Клаус.

— А я так люблю щипати малечу! — вигукнув Морозенко. — У дорослих занадто тверда для цієї справи шкіра, мені пальці від них терпнуть.

— Діти малі і ще не можуть дати відсіч, — повторив Клаус.

— Твоя правда, — погодився Морозенко після недовгих розмислів. — Добре, сьогодні не щипатиму дітей... постараюся, — пообіцяв він. — А поки що бувай, Клаусе!

— І ти бувай.

Клаус зайшов до хати і щільно зачинив за собою двері, а Морозенко полетів до найближчого села. Клаус кинув у вогонь поліно, і вогонь спалахнув з новою силою. Біля каміна сидів великий кіт Моргунчик — подарунок нука Петера. Кіт мав м'якеньке лискуче хутро. Він дивився на вогонь і безперервно муркотів якусь приємну котячу пісеньку.

— Ще так далеко до того часу, коли я побачу дітей, — забідкався Клаус, звертаючись до кота, і той уважно прислухався до його слів, навіть муркати перестав. — Надворі зима, земля ще довго спатиме під снігом, ну як тут будеш гратися з дітьми!..

Кіт глибокодумно потер лапою носа, але промовчав у відповідь. Поки в каміні палає вогонь, а поруч у зручному кріслі сидить Клаус, йому немає діла до погоди.

Безкінечною вервечкою потяглися короткі дні та довгі зимові вечори. На столі у Клауса ніколи не бувало порожньо, але він нудився, не маючи

ніякої роботи, окрім як підкидати в камін цурки з величезної дров'яної купи, зібраної нуками.

Одного вечора він узяв таку цурку і знічев'я став обтісувати її ножем. Він просто тесав, аби згаяти час, і за роботою насвистував щось для кота. Кіт підвівся, сів, утупився у Клауса і почав прислухатися до веселого насвистування господаря. Це насвистування подобалося йому навіть більше за власне муркотіння.

Клаус продовжував стругати, раз по раз позираючи на кота, і дерево почало набувати певних обрисів. Придивившись пильніше, можна було вже розпізнати котячу голову... Так, котячу голову з парою гостреньких вушок!

Клаус перестав свистіти і засміявся, а потім і він, і кіт не зводили з дерев'яної фігурки здивованих очей. Коли голова була закінчена, Клаус вирізав очі, ніс, обточив мордочку і вже взявся за шию.

Кіт, який нічого не розумів, сидів нерухомо, ніби статуя, і всім своїм виглядом неначе промовляв: ну-ну, поглянемо, що буде далі.

Зате Клаус розумів усе. Він вже уявляв собі всю фігурку від початку до кінця. Рухи його були спритні та вправні, і цурка потроху ставала схожою на сидячого кота. Дерев'яний кіт як дві краплі води скидався на живу тварину, і навіть довгий дерев'яний хвіст оперезував передні лапки достоту, як у справжнього кота.

Працював Клаус довго, але зимовий вечір був ще довший, а іншої роботи він однаково не мав. Закінчивши врешті решт роботу, він весело розсміявся, вдоволено оглядаючи готову фігурку, і поставив дерев'яного кота під каміном навпроти Моргунчика.

Кіт грізно зиркнув на свою подобу, шерсть на його загривку страшно здибилась, і він погрозливо зашипів. Проте дерев'яний кіт і надалі

залишався нерухомим, а Клаус, якого це добряче насмішило, знову весело розреготався.

Моргунчик підійшов до незнайомця упритул і сторожко обнюхав. Очі та котячий нюх промовляли йому, що це не живий кіт, а дерев'яний, щоправда, дуже схожий на живого. Моргунчик заспокоївся, повернувся на місце і знову замуркав, а потім, умиваючись пухнастою лапкою, раз по раз захоплено зиркав на розумного господаря. Напевне, кіт відчував таку саму насолоду, яку відчуваємо ми, дивлячись на вдалу фотокартку з нашим зображенням.

Клаус відчував, як і в ньому самому наростає хвиля задоволення. Так, того вечора йому було за що себе хвалити. А невдовзі всі діти також мали розділити цю радість, бо Клаус змайстрував найпершу у світі іграшку!

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

ЯК РІЛСИ ФАРБУВАЛИ ІГРАШКИ

Веселій Долині було по-зимовому тихо. Все спало під сніговою ковдрою. Перед хатиною пуховими перинами лежали кучугури снігу, а Клаус сидів у кімнаті та підкидав дровець у палаючий камін. Струмок сховався під важким крижаним панцирем, а все живе,

рослини і кузьки, тісно тулилося до Матінки-Землі, щоби не замерзнути. Місяць сховався за чорними хмарами, і зимовий вітер, давши собі волю, так крутив сніжинками і метляв ними на всі боки, що вони, не досягаючи землі, весь час кружляли у повітрі.

Клаус прислухався до свистіння вітру, який бешкетував надворі, та вже вкотре згадував теплим словом добрих нуків, які збудували йому цю затишну хатинку. Моргунчик лінькувато умивався і вдоволено

дивився на жар у каміні. Іграшковий кіт сидів напроти нього і дивився просто перед себе, як це роблять усі іграшкові коти.

Несподівано крізь завивання вітру Клаус розчув щось схоже на ридання. Здавалося, хтось гірко-гірко плаче.

Він підхопився з лавки, напружив слух, проте вітер люто подув, струсонув дверима, задзеленчав шибами, і Клаус нічого не розчув. Дочекавшись, поки вітер трохи вщухне, він знову прислухався — і почув чийсь розпачливий плач.

Клаус квапно накинув шубу, вдягнув шапку, насунувши її на самі очі, і відчинив двері. Вітер увірвався в кімнату, розкидав жаринки у каміні і з такою люттю пройшовся по шубці Моргунчика, що кіт сховався під столом. Зачинивши двері, Клаус почав пильно вдивлятись у темряву.

Вітер реготав, знущався, намагався звалити з ніг, проте Клаус міцно тримався землі. Сніжинки заліплювали очі, та він стирав їх і вдивлявся у пітьму. Усе було вкрите снігом, чистим, сліпучим. Він лежав на землі і літав у повітрі. Плачу більше не було чути.

Клаус розвернувся і вже хотів повернутися в дім, аж тут зненацька несамовитий подув вітру штовхнув його у спину, і він, перечепившись, упав у сніговий замет. Руки провалилися у сніг і натрапили на щось таке, що снігом аж ніяк не могло бути. Клаус схопився за це щось, легенько потягнув на себе і витягнув з-під снігу... дитину. Він швиденько схопив її і прожогом метнувся у дім.

Вітер теж хотів увірватися до хати, проте Клаус спритно зачинив двері, залишивши вітер надворі. Клаус поставив дитину біля каміна і обтрусив з неї сніг. Через якийсь час з'ясувалося, що знайденого малого хлопчиська звати Вікумом, а мешкає він на рівнині за Веселою Долиною.

Клаус вгорнув малого у грубу ковдру і почав розтирати йому замерзлі руки та ноги. Невдовзі хлопчик розплющив очі, побачив, куди він потрапив, і щасливо усміхнувся. Привівши малого до тями, Клаус нагрів молока, і Вікум випив його дрібненькими ковточками. Весь цей час Моргунчик не зводив з них цікавих котячих очей. Напившись молока, хлопчик зручно вмостився на руках у свого друга, зітхнув полегшено і забувся міцним сном. Клаус ніжно тримав сплячого Вікума і був на сьомому небі від щастя, що вдалося врятувати малого заблуду.

Тимчасом напустувавшись досхочу біля хатини Клауса, вітер повіявся на пагорб, та й полетів собі кудись ще далі, на північ. Замучені сніжинки, яким нарешті дали спокій, повільно опустилися на землю, і у Веселій Долині знову запала зимова тиша.

Нарешті хлопчик виспався. Розплющивши очі, Вікум сів на руках і, як усі діти, почав роздивлятися кімнату, у якій знаходився.

— Клаусе, який у тебе гарний кіт, — промовив він. — А можна, я його потримаю? Проте Моргунчик, мабуть, був не в захваті від його намірів і дременув подалі від

малого.

— Зате другий кіт нікуди не втече, правда, Клаусе? — не вгавав хлопчик. — Можна його взяти?

Клаус дав малому іграшкового кота. Той узяв його, затамувавши подих, і поцілував у дерев'яне вухо.

— Вікуме, як ти опинився тут, та ще й у таку завірюху? — запитав Клаус.

— Я пішов до тітки в гості — і заблукав, відповів хлопчина.

— Страшно було?

— Ні, холодно, — сказав Вікум, — і сніг заліплював очі так, що нічого не було видно. Я йшов і йшов, і вже не знав, де я, а потім впав у сніг, а вітер весь час дув і дув, поки не задув мене геть усього.

Клаус легенько погладив малого по голові, той довірливо поглянув йому в очі й усміхнувся.

— Тепер мені нема чого боятися, — озвався Вікум.

— Нема, — погодився щасливий Клаус. — А тепер лягай у моє ліжко, там тепло і затишно, і спи аж до ранку. А завтра я віднесу тебе до матері.

— А можна, щоби кіт спав зі мною? — запитав хлопчик.

— Будь ласка, якщо ти так хочеш, — відказав Клаус.

— Який гарний кіт! — промовив з усмішкою Вікум, поки Клаус замотував його у ковдру. Невдовзі він уже спав, міцно тримаючи в руках дерев'яну іграшку.

Під ранок розпогодилося, і коли зійшло сонце, всю Веселу Долину залило сліпуче сяйво. Клаус почав лаштуватися в дорогу, бо треба було повернути хлопчика матері.

— Клаусе, а можна, я візьму кота з собою? — запитав Вікум. — Він кращий від живих котів. Нікуди не втікає, не дряпається, не кусається. Можна, я візьму його собі?

— Авжеж, бери, — охоче погодився Клаус. Йому було надзвичайно приємно, що зроблена ним іграшка припала хлопчику до серця. Він

загорнув малого з дерев'яним котом у теплий плащ, посадовив цей клунок собі на широкі плечі та й подався через снігові кучугури, спочатку Веселою Долиною, а потім рівниною, допоки не набрів на бідну халупку, в якій жила Вікумова мама.

— Мамо, поглянь! — закричав хлопчик, коли вони зайшли у дім. — У мене є кіт! Добросерда жінка, побачивши врятованого синочка, не могла стримати радісних

сліз. Вона безперестанку дякувала Клаусові за його доброту, і коли він повертався додому, на серці в нього було весело і радісно.

Того вечора він сказав Моргунчикові:

— Здається, дітям дерев'яні коти подобаються не менше за справжніх, а може, навіть і більше, дарма що їх не посмикаєш за хвіст чи за вуха. А чом би не змайструвати мені ще одного кота.

Таким був початок великої справи.

Другий кіт вдався ще кращим від першого. Поки Клаус вирізував котячу фігурку, до нього в гості завітав Жовтий Рілс. Гостеві настільки сподобався Клаусів витвір, що він відразу кудись помчав, а повернувся назад, ведучи із собою кількох приятелів-рілсів.

Рілей повсідалися колом на долівку — Жовтий, Червоний, Чорний, Зелений та Блакитний — і лише спостерігали за Клаусом, а той, забувши про все на світі, вистругував із цурки дерев'яного кота.

— От якби його ще можна було пофарбувати, щоби він був наче справжній, — замислено промовив Жовтий Рілс. — Тоді ніхто б і не подумав, що це іграшка.

— Діти, може, і не подумали б, — озвався Клаус. Йому сподобалася рілсова пропозиція.

— Я принесу трохи червоної фарби, яку тримаю для тюльпанів і троянд, — весело гукнув Червоний Рілс, — пофарбуєш котячі губи та язик.

— А я принесу зеленої, якою фарбую траву і листя, — сказав Зелений Рілс, — щоби ти пофарбував котячі очі.

— Жовтий колір очам теж не завадить, — докинув Жовтий Рілс. — Я сходжу за фарбою, якою розмальовую жовтець і золотарник.

— Справжній кіт повинен бути чорний, — втрутився у розмову Чорний Рілс. — Принесу-но я чорної фарби, якою розфарбовую вічка братків, і буде твій кіт як живий.

— Я бачу, твій Моргунчик має блакитну стрічку, — додав Блакитний Рілс. — Збігаю я по фарбу, якою розмальовують проліски і незабудки. Виріжеш дерев'яному котові дерев'яну стрічку та пофарбуєш у блакитний колір.

Сказавши це, рілей зникли, і не встиг ще Клаус закінчити роботу, а вони вже повернулися назад із фарбами та пензлями.

Моргунчик був посаджений на стіл, щоби Клаус бачив, як фарбувати іграшкового кота. Коли справу було зроблено, рілей в один голос заявили, що дерев'яний кіт виглядає нічим не гірше за живого.

— Саме так, і не інакше, — підсумував Червоний Рілс.

Моргунчик був обурений тим галасом, який зчинився через якусь там іграшку. Він зіскочив зі столу і, показуючи цілковиту зневагу до дерев'яної пародії на кота, всівся перед каміном.

Проте Клаус не розділяв котячих почуттів, і коли засвітало, він вийшов із хати і побрів глибоким снігом через Веселу Долину, а потім рівнину. Він ішов доти, поки не дійшов до села. Там, у бідній халупці, яка тулилася під стінами розкішного палацу лорда Лерда, на благенькому ліжнику лежала хвора дівчинка.

Клаус підійшов до дівчинки, поцілував її, втішив, як міг, а тоді витягнув з-за пазухи іграшкового кота і вклав його дівчинці в руки.

Немає слів, щоб описати ту вдячність — за добру справу, за довгу дорогу, — яка промінилася у дитячих очах! Дівчинка міцно, наче неабияку коштовність, притиснула кота до себе і тримала, не відпускаючи його ні на мить. Біль притупився, жар перестав пекти її чоло, і вона забулася приємним сном здорової людини.

Усю дорогу, ідучи додому, Клаус сміявся, свистів та наспівував. Це був найщасли-віший день у його житті. Повернувшись додому, він із подивом виявив, що в хаті на нього чекає левиця Тигруня. Тигруня полюбила Клауса ще тоді, коли він був немовлям, і поки хлопець жив у Дикій Пущі, левиця часто навідувалася до альтанки Нецилії, де колись мешкав малий. Коли Клаус, покинувши Дику Пущу, переселився у Веселу Долину, Тигруня лишилася сама-самісінька. І от коли самота стала особливо нестерпною, вона, незважаючи на снігові замети та віхолу (а леви терпіти не можуть зими), прийшла до Клауса, аби ще раз побачити свого приятеля. Тигруня вже була старою і беззубою, а китички на її вухах і хвості з темно-жовтих зробилися білими, наче сніг.

Левиця лежала перед каміном, і Клаус, нетямлячись від радості, ледь на задушив її в обіймах. Кіт Моргунчик сидів, забившись у закуток, і явно не палав бажанням подружитися з Тигрунею.

Клаус розповів старій подрузі, як вирізав із дерева котів, похвалився, скільки задоволення подарували дерев'яні іграшки Вікуму та хворій дівчинці. Щоправда, Тигруня зовсім не розумілася на дітях, може, вона

їх ніколи не бачила, а може, ще з якихось причин. Проте нове захоплення Клауса зацікавило левицю.

— Що й казати, непогані фігурки, — похвалила вона. — Ось тільки не розумію, що ти знайшов у тих котах?! Це ж дрібнота, що тільки вічно плутається під ногами. А чому б тобі,

допоки я гостюю в тебе, не змайструвати фігурку левиці, Цариці всіх звірів? Уявляєш, як радітиме твоя малеча?!

Клаусу сподобалася її пропозиція, і він заходився шукати годящу цурку та гострити ножа. Тигруня тим часом вмостилася зручніше під каміном.

Клаус старанно вирізував голову, щоби вдалася, як у справжньої левиці, потім вирізав два гострих ікла, що визирали з лев'ячої пащі, а над широко розплющеними очима прокреслив глибокі зморшки, і це надало морді загрозливого вигляду.

Коли голова була готова, Клаус оглянув фігурку і сказав:

— Тигруню, а в тебе дуже грізний вигляд.

— Що ж, це означає тільки те, що іграшка справді схожа на мене, — зауважила левиця, — бо я таки люблю нагнати страху на тих, хто мені не подобається.

Клаус уже вирізав тіло і довгий, як у Тигруні, хвіст. Левиця, що приготувалася до стрибка, виглядала як жива.

— Яв захваті, — промовила Тигруня, позіхнувши, і граційно потягнулася всім тілом. — Ти поки розфарбовуй, а я буду дивитися.

Клаус взяв із шафки фарби, які принесли йому рілей, розфарбував іграшку, і вона стала схожою на справжню Тигруню.

Левиця сперлася широкими, з подушечками, лапами на краєчок стола, підвелася і почала пильно роздивлятися іграшку, як дві краплі води схожу на неї.

— У тебе золоті руки! — задоволено промовила вона. — От побачиш, вона сподобається дітям ще більше, ніж якісь коти.

Вона весело гаркнула на Моргунчика, від чого той вигнувся дугою і перелякано замявчав, а після цього розвернулася до виходу і повагом рушила до себе додому.

Розділ четвертий

ЯК ЗЛЯКАЛАСЯ КРИХІТКА МЕЙРІ

Скінчилася зима, і Весела Долина наповнилась весняною метушнею. Струмок звільнився від крижаного панцира і з радісним дзюркотанням біг між луками, з розгону налітаючи на камені та здіймаючи цілі фонтани водяних бризок. Трава гострими списиками пробивалася крізь плетиво сухих бадилинок, під якими взимку вона ховалася від снігу. Невсипущі рілей на повну силу обробляли рунт, а в полях де-не-де уже з'являлися перші несміливі квіти. Сонце, знудившись за зеленими барвами, щедро поливало Веселу Долину променистим сяйвом.

Одного ранку, коли Клаус снідав, у двері до нього хтось несміливо постукав.

— Зайдіть! — гукнув він.

Ніхто на відгукнувся на його запрошення, а через хвильку легенький стукіт повторився знову.

Відчинивши двері, Клаус побачив на порозі двох дітей: маленьку дівчинку та ще меншого хлопчика, котрий тримав її за руку.

— Дядю, ти — Клаус? — несміливо запитала дівчинка.

— Так, сонечко, це я! — засміявся Клаус, обійняв обидвох дітей і від душі розцілував. — Як добре, що ви прийшли саме зараз! От хто розділить зі мною ранкову трапезу.

Він посадив дітей за стіл, пригостив їх свіжим молоком і нагодував тістечками з горіхами. Почекавши, поки вони трохи підкріпляться, Клаус сказав:

— А тепер розповідайте, що змусило вас іти в таку далечінь. Чим я можу вам допомогти?

— Я хочу киці! — відповіла маленька дівчинка, яку звали Мейрі, а її брат, котрий ще тільки вчився говорити, лише кивнув та повторив услід за сестрою: — Ки-ці!

— Ага, іграшкового котика, так? — зрозумів Клаус. Йому приємно було бачити, що діти небайдужі до його іграшок.

Маленькі гості ствердно кивнули головами.

— Дуже шкода, — сказав Клаус, — але котик у мене зараз тільки один. Було ще два, проте вчора я ходив у місто і віддав їх дітворі. Мейрі, я дам цього котика твоєму братикові, бо він таки менший, а для тебе змайструю пізніше.

Із цими словами Клаус дав хлопчику іграшку, і той аж засяяв від радості. Але що сталося з малою Мейрі!.. Вона затулила обличчя руками і гірко-гірко заридала.

— Мені... треба... кицю... вже!.. — промовила вона, ковтаючи сльози.

Від такої несподіванки Клаус навіть розгубився, але вчасно згадав про Тигруню.

— Золотце, не плач! — сказав він, заспокоюючи дівчинку. — У мене є щось краще за кота, і воно буде твоє.

Він підійшов до шафки, вийняв з неї фігурку левиці та поставив її на стіл перед Мейрі.

Дівчинка заспокоїлася, та варто їй було побачити гострющі ікла і палаючі очі іграшкової левиці, як вона несамовито заверещала від страху і щодуху дременула геть. Хлопчик і собі заверещав і кинувся за сестрою, і так його перелякала та фігурка, що, втікаючи, він загубив кота.

Клаус застиг, наче громом уражений: він міг сподіватися чого завгодно, але тільки не цього! Оговтавшись, він запхав фігурку Тигру ні назад до шафки і побіг услід за дітьми, гукаючи на ходу, аби вони нічого не боялися.

Нарешті крихітка Мейрі зупинилася, зупинився і її братик. Він міцно тримався за сестрину спідничку і ні на крок від неї не відходив. Повернувшись у хатину Клауса, вони не зводили з дверей своїх наляканих оченят і ще довго не могли повірити, що того страшного звіра надійно замкнено в кухонній шафі.

— Не розумію, чому ви її злякалися? — дивувався Клаус. — Це ж просто іграшка, звичайна дитяча забавка!

— Вона погана! — категорично заявила Майра. — Киці гарненькі, а це якесь страхіття, не таке, як киці!

— Може, й так, — подумавши, мовив Клаус. — Гаразд, тоді вам доведеться трохи почекати, поки я змайструю для вас гарненьку кицю.

Діти несміливо відгукнулись на його запрошення, а невдовзі вже захоплено спостерігали, як їхній друг із простого дерев'яного обрубка вирізає фігурку кота і як він її фарбує, щоби дерев'яний кіт виглядав ніби справжній. Часу це забрало небагато, тому що майстром Клаус був уже доволі вправним, зате Мейрі, ставши свідком такого священодійства, вже ні на мить не розлучалася з новою іграшкою.

Коли маленькі гості вже пішли, Клаус сів і довго про щось думав. Нарешті він вирішив, що більше не братиме за взірець для своїх іграшок усіляких хижих звірів, таких, наприклад, як його Тигруня.

— Не можна лякати милих діток, — міркував він. — Ну, гаразд, я добре знаю Тигруню, мені нема чого її боятися. А для дітей фігурка левиці — це таки справді щось страшне. Ні, відтепер я робитиму тільки іграшкових білок, кроликів, оленів, бурундуків... Щоби вони не відлякували дітей, а навпаки, притягували.

І засукавши рукави, він знову взявся до роботи. Поки споночіло, він устиг вирізати іграшкових кролика і ягнятко. Можливо, вони не так скидались на живих тварин, як дерев'яні коти, бо таки для котів Клаусові позував Моргунчик, який любив сидіти, наче статуя, а кролика і ягнятко довелось вирізати по пам'яті.

Але й ці нові фігурки також сподобалися дітям, і через деякий час в кожній хаті люди говорили про Клаусові іграшки. Він завжди дарував їх хворим та калікам. А ті, хто був здоровий, самі приходили у Веселу Долину по іграшки, тож дуже скоро до хатини іграшкового майстра можна було потрапити по гарненькій второваній стежці.

Спочатку до Клауса приходили діти, з якими він грався ще задовго до того, як почав майструвати іграшки. Чи варто й говорити, що ніхто не

повертався від нього з порожніми руками. Звістка про гарненькі іграшки долітала до дітей, які жили значно далі, і вже вони йшли до Веселої Долини, аби й собі побачити це диво. І в Клауса для кожної дитини знаходились і добре слово, і цікава забавка.

Іграшки не залежувалися на полицях. Клаус увесь час змушений був майструвати нові й нові. Але це його анітрохи не засмучувало, бо він вже добре знав, скільки радості дарує дітям його праця. Безсмертні, його друзі, також були у захваті від такого успіху і, як могли, йому допомагали. Нуки приносили Клаусу очищені від кори цурпалки м'якого дерева, працювати з яким — одне задоволення. Рілей постачали різноколірні фарби та пензлі з вусиків трави-тимофіївки.

Феї, побачивши, що самим ножем тут не обійдешся, нанесли майстрові пилок з долотами, молотків, цвяхів і навіть чудовий набір столярних інструментів. Тож дуже скоро хатина у Веселій Долині перетворилася на зручну майстерню. Клаус збив собі верстак і поставив його під вікном. Тепер усі потрібні інструменти були у нього під рукою. Він майстрував дитячі іграшки одну за другою, і так йому було від цього радісно, що він, не стримуючи приємних почуттів, цілими днями співав, сміявся та насвистував щось життєрадісне.

— Я тому такий веселий, — казав Клаус, — що живу у Веселій Долині, а тут усе радіє та сміється!

Та справжня причина його радості була не в цьому.

Коли вона поближчала, Клаус вирізнив у ній десяток вершників, озброєних алебардами і списами, а очолювала процесію красуня Бессі-Веселунка— дочка того самого бундючного лорда Лерда, який колись не пустив Клауса до себе в палац. Бессі їхала на білосніжному поні. Сиділа вона у сідлі, обшитому парчею з позолотою, а повід у її руках був прикрашений коштовним камінням. Вершники в обладунках були її охоронцями.

Для Клауса ці гості стали цілковитою несподіванкою, але він продовжував обстругувати дерево та весело наспівувати. Нарешті процесія під'їхала до самого дому, і Бессі, нахилившись до майстра, промовила:

— Шановний містере Клаусе, я теж хочу мати іграшку!

Голос дівчинки звучав так жалісно, що Клаус відразу облишив роботу і підійшов до неї. Але він не знав, що сказати у відповідь.

— Твій батько — багатій на всю округу, — промовив він, — тож ти маєш усе, чого забажаєш.

—Усе, крім іграшок, — уточнила Бессі. — Бо у цілому світі ніхто, крім тебе, їх не робить.

— Але ж я майструю їх для бідняцьких дітей, для яких це єдина розрада, — стояв на своєму Клаус.

— То по-твоєму виходить, що бідні діти люблять гратися більше, ніж діти багачів? — здивувалася Бессі.

Розділ п 'ятий

КЛАУС І БЕССІ-ВЕСЕЛУНКА

Однієї погожої днини Клаус грівся на сонечку, сидячи на порозі к свого дому і завзято майструючи фігурку оленя. Він уже вирізав голову і роги, коли, на хвильку відірвавшись від роботи, помітив, що Веселою Долиною, виблискуючи на сонці обладунками, рухається якась процесія.

— Мабуть, що ні, — мовив Клаус, трохи подумавши.

— Чи, може, мені має бути соромно, що мій тато лорд? Чому я не повинна мати іграшок, яких я дуже хочу? Невже це тільки тому, що інші діти живуть бідніше, ніж я? — не здавалася наполеглива дівчинка.

— Сонце моє, побоююся, що ти права, — озвався Клаус. — Адже бідняцьким дітям взагалі немає чим себе розважити. От у тебе є власний поні, ти маєш власних слуг, ти багата і ні в чому собі не відмовляєш.

— А як же іграшки!? — закричала Бессі, і з очей її мимохіть покотилися сльози. — Якщо я не матиму іграшок, я буду найнещаснішою дитиною на світі!..

Клауса збентежили її слова, а сльози дівчинки нагадали, що він збирався дарувати радість геть усім дітям, байдуже, з бідних вони чи з багатих сімей. Але Бессі-Веселунка не єдина дівчинка на світі. Скільки ще дітей чекають омріяних забавок, тож він не може просто взяти і подарувати чиюсь іграшку лордовій дочці, котра і так усього має вдосталь!

— Слухай-но, що я скажу, — лагідно промовив він до Бессі. — Всі іграшки, що в мене є, вже обіцяні іншим. А от наступну, так тому й бути, я зроблю для тебе. Приїжджай до мене через два дні, і матимеш готову іграшку.

Бессі радісно скрикнула, нахилилася до Клауса і поцілувала його у чоло. Подякувавши в такий спосіб майстрові, вона гукнула охоронців, і вся процесія рушила геть. Клаус повернувся до роботи.

— Якщо майструвати іграшки і для бідних, і для багатих, — міркував він, — то цілий рік пропрацюєш і не матимеш навіть хвильки вільного часу! Та чи буде це правильно — працювати на багатіїв? Мабуть, таки варто навідатися до Нецилії, побачимо, що вона на це скаже.

Коли Клаус закінчив вирізати оленя, який дуже скидався на одного його знайомого оленя, що жив у самому серці Дикої Пущі, він подався до пралісу, і вже невдовзі прийомна матір Нецилія приймала Клауса у своїй альтанці.

Нецилія радо привітала свого гостя та з великою цікавістю вислухала розповідь про візит Бессі-Веселунки.

— А тепер, — сказав Клаус, — я хочу знати, чи маю я дарувати іграшки ще й дітям багатіїв?

— Тут, у Дикій Пущі, ми нічого не знаємо про багатіїв, — відповіла йому Нецилія. — Як на мене, не варто ділити дітей на багатих і бідних, вони ж усі з одного тіста ліплені. Статки — це як плаття, яке ти можеш одягнути, а можеш і зняти, дитячої суті це не змінить. А взагалі, опікуються смертними феї, тож їм відомо про дітей куди більше, ніж мені. Давай гукнемо Фею-Королеву.

Гукнули Фею-Королеву, і вона уважно вислухала Клауса, який пояснював, чому дітям багатіїв не потрібні іграшки. Думка німфи її також зацікавила.

— Нецилія має рацію, — підсумувала Фея-Королева, — бо усім дітям, і багатим, і бідним, однаково хочеться іграшок, і це цілком природно. Серце багатійки Бессі таке ж вразливе перед горем, як і сердечко бідної Мейрі. їм однаково доступні відчуття самот-

ності чи прикрості, радості чи щастя. Як хочеш знати мою думку, друже Клаусе, твоя справа— дарувати радість усім дітям: і тим, котрі туляться у халупах, і тим, що розкошують у палацах.

— Дорога Королево, твоїми вустами промовляє сама мудрість, — сказав Клаус. — І моє серце відчуває, що справедливості у твоїх словах не менше, ніж мудрості. Віднині я буду радий прислужитися всім дітям.

Відтак він шанобливо вклонився Феї-Королеві, поцілував на прощання Нецилію і повернувся додому.

Дійшовши до струмка, він зупинився попити води, а відтак усівся на березі, підняв із землі грудку сирої глини і замислився, що б таке змайструвати Бессі-Веселунці. Непомітно для себе він розминав і розминав цю грудку, аж поки, мигцем поглянувши на неї, не помітив, що його пальці виліпили з глини голову, що формою скидалася на голову Нецилії!

Цього виявилося більше ніж досить, аби пробудити його цікавість. Набравши ще глини на березі, Клаус прийшов додому, озброївся ножем і дерев'яною паличкою та відразу ж узявся до роботи. Він працював швидко та вправно, і безформна купка глини дуже скоро набувала обрисів: ось довгі кучері, що вкривали голову Нецилії, ось плаття з дубового листя, а з-під нього визирають сандалії...

Глина— матеріал дуже м'який, і Клаус, побоюючись пошкодити тоненьку ліпку, працював дуже обережноо.

"Нічого, — міркував він, — поставлю іграшку на сонце, вона висохне і зробиться твердою". Так він і вчинив: поставив фігурку на рівну дощечку та залишив її на осонні.

Поки глина сохнула на сонці, Клаус фарбував оленя. Він так захопився роботою, що геть-чисто забув про глиняну фігурку. Згадав він про неї аж наступного ранку, коли вона трапилась йому на очі. Фігурка вже висохла на сонці, затвердла, наче камінь, і її сміливо можна було брати в руки.

Клаус ретельно розфарбовував фігурку, намагаючись зробити її схожою на справжню Нецилію. Він навів темно-сині очі, білі зуби, рожеві губи і каштанові, з червонуватим полиском, коси. Плаття Клаус зробив того ж кольору, що й листя дуба, і коли фарба підсохла, він не міг

відвести від фігурки зачарованих очей. їй було далеко до справжньої Нецилії, та не забуваймо, що то була найперша глиняна іграшка. Клаус дивився на неї, як на взірець досконалості.

А вранці наступного дня до Клауса на білому поні приїхала Бессі-Веселунка. Вона отримала обіцяну іграшку, і якби ви бачили, як засвітилися дитячі очі від побаченої глиняної німфи!.. Дівчинка нестямно закохалася в іграшку і міцно, як мати дитину, притиснула її до себе.

— Клаусе, а як її звати? — поцікавилась вона.

На той час Клаус добре знав, що німфи не люблять, коли смертні згадують їх у своїх розмовах, тому він не сказав, що іграшка, яку Бессі тримає в руках, — це глиняна фігурка німфи. Та спробуйте обійтися без назви, коли перед вами нова іграшка, і Клаус, який щосили намагався щось придумати, схопився за перше, що спало на думку.

— Сонечко моє, — сказав він дівчинці, — ця іграшка зветься лялькою.

— Я зватиму її: "моя Крихітка", — промовила Бессі, ніжно цілуючи іграшку. — Я пильнуватиму її і дбатиму про неї так, як моя нянька дбала про мене. Велике тобі спасибі, Клаусе, ти навіть не уявляєш собі, якая щаслива, і все це завдяки твоєму подарункові!

Сказавши так, Бессі-Веселунка попрощалася з добрим майстром і поспішила додому, міцно притискаючи іграшку до грудей. А Клаус, побачивши, скільки радості подарувала дівчинці його лялька, сказав собі, що зробить ще одну, не гіршу, ніж перша, а можливо, ще кращу. Він сходив до струмка і приніс ще трохи глини.

Бессі назвала свою ляльку Крихіткою, тому другу ляльку Клаус вирішив зробити у формі дитини. Для такого майстра, як він, це було не надто складною справою, тому незабаром фігурка дитини вже сохла на

сонці. Оскільки залишалося ще трохи глини, то Клаус вирішив зліпити фігурку самої Бессі-Веселунки.

Та це було не так просто, як могло видатися, бо спробуйте відтворити за допомогою глини шовкове плаття лордової дочки. Клаус гукнув на підмогу фей і попросив їх принести трохи кольорового шовку, щоби було з чого виготовити одяг для глиняної ляльки. Феї з радістю взялися допомогти йому і ще завидна наповнили його майстерню шовками, мереживами та навіть золотими нитками.

Клаусу страх як кортіло закінчити нову ляльку, тож він не став чекати ранку, коли зійде сонце, а поклав глиняну фігурку просто в камін та присипав зверху гарячими попелом. Коли він вранці витяг іграшку з попелу, вона вже висохла і затвердла так, неначе цілий день її тримали під палючим сонцем.

Так Клаус став не тільки іграшковим майстром, а й ляльковим кравцем. Він накраяв бузкового шовку і зшив із нього симпатичне, з мереживним комірцем, платтячко для ляльки, а потім ще й зробив рожеві черевички.

Обпалена глина має світло-сірий колір, тож Клаус спершу розфарбував обличчя ляльки тілесною фарбою, а тоді намалював такі самі, як у Бессі, карі очі, золотаве волосся і рожеві щічки. Нова іграшка вдалася на славу, вона б неодмінно сподобалась комусь із малюків.

Поки Клаус сидів та милувався лялькою, у двері легенько постукали, і до хати увійшла крихітка Мейрі. Личко дівчинки було сумне, а очі аж почервоніли від сліз.

— Радосте моя, тебе хтось образив? — запитав Клаус, беручи дівчинку на руки.

— Я… я… я розбила свою кицю! — ридаючи, промовила Мейрі.

— Як? — Клаус спантеличено кліпнув очима.

— Вона... випала мені з рук, і в неї відбився хвіст... А... а... а потім вона знову впала, і відламалося вушко! І... і... тепер вона вся зовсім не така... вся зіпсована!

Клаус розсміявся.

— Мейрі, золотце, нічого страшного не трапилося, — заспокоїв він дівчинку. — А якщо я дам замість кота оцю нову ляльку?

Мейрі побачила вдягнену у шовкове плаття ляльку, і від здивування очі її широко розплющилися.

— О, Клаусе! — аж сплеснула руками дівчинка. Радості її не було меж. — Яка гарна принцеса! А можна її взяти?

— Подобається? — запитав Клаус.

— Ще й як! — зізналася Мейрі. — Ще більше за кицю!

— Що ж, радосте моя, бери, тільки дивися, не розбий.

Із радістю, що межувала із трепетом, Мейрі взяла ляльку, і всю дорогу, поки дівчинка ішла додому, з її обличчя не сходила щаслива усмішка.

Розділ шостий

АУГВАСИ ТА ЇХНІ ЗЛІ ЖАРТИ

А тепер я повинен розповісти вам про аугвасів — лихе плем'я, яке добряче поморочило нашого добряка Клауса і через яке діти всього

світу ледь не втратили свого найкращого друга. Мені дуже не хотілося говорити про цих аугвасів, та вони — невід'ємна частина нашої розповіді, а слова з пісні, як відомо, не викинеш. Аугваси не були ані смертними, ні безсмертними, а чимось середнім між першими та другими. Для звичайних людей вони зоставалися невидимими, але тільки не для безсмертних. Аугваси швидко літали і могли за лічені хвилини перенестися куди завгодно. Була в них ще одна властивість: капосні на вдачу аугваси вміли підкоряти собі людську волю, та так, що людина навіть кроку не могла ступити без їхньої команди.

Аугваси були велетенські на зріст, мали жорстокі, вічно викривлені від злості обличчя. Одного погляду на таку мармизу було досить, щоб зрозуміти їхнє ставлення до всіх людей. Про те, що таке совість, вони взагалі нічого не знали. Єдине, що вони любили,

так це коїти всякі підлоти. Жили ці почвари у самому серці Скелястих гір, звідки й вирушали у широкий світ щоразу, як тільки їм забагнеться скоїти якесь неподобство.

Той із аугвасів, хто був здатен на найбільший підступ, зазвичай ставав їхнім королем, а всі решта повинні були коритися йому. Деякі з аугвасів доживали до кількох сотень років, проте найчастіше вони гинули у лютих бійках, чогось не поділивши між собою. Ті, що гинули, вже не оживали, як і будь який смертний.

Коли аугваси налітали на людей, ті просто безпорадно опускали руки. Безсмертні ж дратувалися на саму згадку про цих почвар і як могли уникали зустрічі з ними. Ось чому аугваси стільки часу безкарно хазяйнували на землі, всюди сіючи зло, і не було на них ніякої ради.

Мені приємно вам сказати, що цих почвар давно вже й на світі білому немає, проте у ті часи, коли Клаус починав майструвати найперші іграшки для дітвори, вони ще гайворонням літали над землею, наганяючи страх на все живе.

Одним із найулюбленіших занять аугвасів було розпалювання лихих бажань у серцях малих дітей, аби вони сварились одне з одним і навіть бились навкулачки. Це вони спочатку підмовляли хлопців їсти недозрілі фрукти, а потім тішилися, бачачи, як діти мучаться від болю. Це аугваси, і ніхто більше, крім них, нашіптували дівчаткам не слухатися батьків, а потім буйно веселилися, бачачи, як дівчаток карають за непослух. Не беруся судити про те, що змушує дітей вередувати в наші дні, а от коли ще жили аугваси, то всі чи майже всі дитячі капості робилися за їхніми намовлянями.

Коли ж Клаус почав дарувати іграшки, влада аугвасів над дітьми помітно похитнулася. Воно й зрозуміло, бо навряд чи захоче маленький власник іграшки, яку подарував йому сам Клаус, прислухатися до чиїхось лихих намовлянь.

Тому не дивно, що дуже скоро їхнім королем став один аугвас, який хотів понищити всі Клаусові іграшки, а самого Клауса— ізолювати, відгородити від дітей.

— Ви всі чудово знаєте, що відколи у Веселій Долині об'явився цей Клаус, отой лялькороб-самозванець, діти майже забули про капості, — говорив новообраний король аугвасів, сидячи натронній скелі. Він замовк, оглянув вовкуваті мармизи своїх підданих, а тоді продовжив: — Ви тільки уявіть— Бессі-Веселунка за цілий місяць ані разу не тупнула ніжкою, а малий брат Мейрі не дав своїй сестриці жодного ляпаса і жодного разу не скупав її цуцика у бочці з дощовою водою. А голопуцьок Вікум учора навіть не писнув, коли його купали, бо мати, бачте, пообіцяла йому, що дозволить узяти до ліжка дерев'яну "кицю"! Тьху! Браття, скільки можна терпіти цю наругу над аугваським плем'ям?! Чи можемо ми повернути собі владу над дітьми? Можемо, але для цього треба зробити так, щоби Клаус навіть поткнутися не міг до людей!

— Правильно! Правильно! — загаласували величезні потвори, гучно плескаючи у долоні. їм припали до душі слова нового короля аугвасів.

— То що ж нам з ним робити? — запитав якийсь аугвас.

— А от що, — сказав осоружний Король і повідав аугвасам, що він зробить з ненависним Клаусом...

Того вечора, йдучи до ліжка, Клаус відчував небувале піднесення. Як же було не радіти, коли він змайстрував за день аж чотири іграшки. Це означало, що завтра ще чотири малюки стрибатимуть від радості. Та поки він спав, його ліжко оточила зграя невидимих аугвасів, які спеленали його міцними путами. Зробивши свою чорну справу, вони підхопили Клауса та й полетіли разом із ним у самісіньке серце найтемнішого лісу, що ріс у далекому-далекому Етхопі. Опустивши Клауса на землю, аугваси полетіли геть.

Важким було пробудження для Клауса. Він лежав тут сам-самісінький, а навколо на тисячі миль простягалися дикі нетрі тропічного лісу, і він був в'язнем цього лісу.

Просто над ним, звисаючи з гілки, погойдувався величезний пітон. Якщо такий повзучий гад обкрутиться навколо людини і стисне її у своїх обіймах, то не залишить жодної цілої кістки. За кілька ярдів причаїлася люта пантера, і її палаючі червоні очі жадібно дивилися на безпорадного Клауса. Скрадаючись в опалому листі, до Клауса повз страхітливий плямистий павук, один із тих смертоносних павуків, від одного дотику якого морщиться й чорніє навіть мертве листя.

Проте Клаус, який виріс у Дикій Пущі, анітрохи не злякався.

— Агов, лісові нуки, ану з'явіться переді мною! — гукнув він і лунко, розкотисто свиснув тим особливим посвистом, який так добре знали всі нуки.

Пантера, котра от-от була вже ладна стрибнути на жертву, крутнулася на місці і беззвучно дременула геть. Пітон заповз на дерево і

зник у густій кроні. Павук зупинився, розвернувся — і зник під гнилою колодою.

Але нічого цього Клаус не помітив, бо його вже тісним гуртом обступили головаті нуки, горбатіші та старіші, аніж усі ті, з якими досі знався Клаус.

— Хто ти такий і чого нас кликав? — грубо, непривітно запитав один із нуків.

— Я друг тих нуків, що живуть у Дикій Пущі, — відповів йому Клаус. — А сюди мене закинули вороги-аугваси, закинули і залишили на поталу диким звірам. Мені потрібна ваша допомога. Розплутайте мене, будь ласка, і поверніть додому.

— Ти знаєш знак? — запитав у Клауса інший нук.

— Знаю, — сказав Клаус, і коли нуки звільнили йому руки, він показав їм знак, відомий тільки нукам. Його відразу ж поставили на ноги, напоїли, нагодували і дали відпочити.

— Дивні друзі в наших родичів у Дикій Пущі, — пробурчав старий нук, що мав довгу і білу, наче сніг, бороду. — Та нічого не вдієш, якщо хтось знає наш потаємний знак, хто би він не був, ми маємо йому допомогти. Давай, чужинцю, заплющуй очі і ми віднесемо тебе додому. Де ти живеш?

Клаус сказав, де він живе, і міцно заплющив очі.

— З усіх відомих нам долин тільки одна з них називається Веселою, так що ми точно будемо там, куди нам треба, — озвався нук.

Він говорив, і його голос якось дивно віддалявся, а коли Клаус розплющив очі, щоби побачити, у чому річ, то з'ясувалося, що він сидить

на лавці біля свого дому, а перед ним широко стелиться Весела Долина. Подиву його не було меж.

У той самий день Клаус навідався до лісових німф, де й розповів про свої пригоди Королеві Журлайні та Нецилії.

— Тепер аугваси — твої вороги, — замислено промовила прекрасна Королева, — і наш обов'язок — зробити все, що в нашій змозі, аби уберегти тебе від їхньої лихої сили.

— Тільки боягузи можуть зв'язати людину, коли вона спить! — вигукнула Нецилія, не в силах стримати свого обурення.

— Той, хто злий, той завжди боягуз, — пояснила Журлайна. — Ну, та нічого, більше ніхто не потривожить сон нашого друга.

Того самого вечора Королева Журлайна особисто завітала до Клаусової домівки і наклала заборонні закляття на всі двері та вікна в ній, відгородивши в такий спосіб Клауса від аугвасів. А щоби чари були ще сильнішими, феї, рілей та нуки зробили те саме.

Клаус знову дарував дітям іграшки, і дітвора щиро раділа його подарункам.

А тепер уявіть собі, як розлютився король аугвасів та його навіжена братія, коли до їхніх вух докотилася звістка, що Клаус щасливо повернувся

додому. Цілий тиждень казилися вони від люті, а коли їхня лють трохи вщухла, всі знову зібралися в горах.

— Не варто переносити його туди, де володарюють нуки, — сказав Король. — Однаково вони його врятують. Краще віднесімо його до себе в гори, вкинемо там у глибоку печеру, і тоді йому точно кінець.

Усім сподобалася така пропозиція. Отож, коли настала ніч, непогамовні аугваси всією зграєю полетіли до Веселої Долини. Та цього разу довелося їм спіймати облизня: Клаусова хата була під надійним захистом чарів, які сплели безсмертні. Чорні, наче хмара, повернулися додому аугваси.

— Нічого, — втішав їх Король, — не сидітиме ж він вічно у тій халупі!

А наступного дня, коли Клаус прямував через рівнину до села, щоби подарувати там одному кульгавому хлопчику іграшкову білку, на нього зненацька налетіли аугваси, схопили та занесли у далекі гори.

Вони заштовхали Клауса у глибоку печеру, а щоби він не втік, насипали при вході цілу гору величезних каменюк.

Без світла, без їжі, у задушливій темниці Клаусові справді було непереливки! Та він не розгубився, а шепнув якесь потаємне словечко, і тієї ж миті біля нього з'явилися послужливі феї — неначе виткалися з повітря. Вони взялися за Клауса, і за мить він уже був у Веселій Долині.

Отак аугваси з'ясували дуже неприємну для себе річ: вони безсилі проти того, кого охороняють безсмертні. Проте злі почвари не вгамувалися, вони вперто шукали інших шляхів роз'єднати Клауса та дітей, щоби повернути собі владу над маленькими створіннями.

Щоразу, коли Клаус виходив із дому з іграшками для малечі, на нього налітав аугвас, поставлений навмисно стежити за кожним його кроком, і вихоплював усе, що було у руках. І щоразу засмучений Клаус ні з чим повертався додому. Але прийшовши до хати, він вперто повертався до роботи і, намайструвавши іграшок, знову рушав до дітей. Проте осоружні аугваси знову і знову залишали його ні з чим.

Усі вкрадені іграшки аугваси скидали в печеру у своїх далеких горах. Перш ніж Клаус, утративши всяку надію, вже навіть не намагався

покинути Веселу Долину, у тій печері забралася чимала купа іграшок. Коли діти намагалися самі прийти до Клауса, збитошні аугваси кружляли навкруг них і так збивали з пантелику, що ті або губили дорогу, або заходили невідь-куди, і жодному з них не вдавалося знайти дорогу до Веселої Долини.

Потягнулися самотні сірі дні. Клаус дуже любив дітей, любив дарувати їм іграшки, але знавіснілі аугваси позбавили його цієї радості. Проте він стійко зносив усі лиха, бо вірив: рано чи пізно прийде час, коли аугваси нічого не зможуть йому заподіяти.

Він з ранку до ночі майстрував дитячі іграшки та складав їх на спеціально змайстровану полицю. Коли вже вся поличка була заставлена довгими рядами різних фігурок, він змайстрував другу поличку, але й вона дуже скоро заповнилася іграшками. Минуло трохи часу — і вже вся його хатина була заставлена полицями з чудовими веселими іграшками. Яких тут тільки не було фігурок — коні, собаки, коти, слони, ягнята, кролики, олені! А ще можна було побачити прегарні ляльки всіх розмірів і кольорів, глиняні м'ячі та кульки та багато інших цікавинок.

Часто добряк Клаус всідався перед своїми поличками, і при вигляді цілої сили-силенної дитячих скарбів, за якими ніхто не приходить, його огортав глибокий сум. Врешті решт, коли вже несила було терпіти ці муки, він набрався духу і пішов до Господаря Всіх Лісів. Клаус поскаржився великому Аку на нестерпних аугвасів і попросив у нього допомоги.

Розділ сьомий

ВЕЛИКА БИТВА МІЖ ДОБРОМ І ЗЛОМ

Ак уважно слухав Клаусову розповідь і повільно, велично гладив свою бороду. Означало це одне: Лісовий Господар у глибокій задумі.

Коли Клаус розповідав про нуків та фей, які врятували його від смерті, він схвально кивав головою, а слухаючи, як аугваси викрадають іграшки, хмурнів, наче грозова хмара. Вислухавши всю історію до кінця, він сказав:

— Мені від самого початку сподобалося те, що ти робив для дітвори. Дуже неприємно дізнатися, що аугваси зводять нанівець усі твої починання. Безсмертні не мають нічого спільного з твоїми кривдниками. Досі ми старалися їх уникати, а вони, у свою чергу, остерігалися дратувати нас. А зараз, я бачу, вони набралися нахабства і ображають наших друзів. Що ж, я скажу їм, що ти — наш друг і хай вони нарешті дадуть тобі спокій.

Клаус від щирого серця подякував Акові і повернувся у Веселу Долину, а Господар Всіх Лісів, не відкладаючи справу на потім, подався в гори до аугвасів.

Дістався туди, він піднявся на крутий стрімчак і гукнув, щоби король аугвасів та всі його піддані негайно постали перед ним.

Водномить увесь простір перед ним заповнили юрми похмурих почвар, і король аугвасів, всівшись на гірській вершині, сердито запитав:

— Що за зухвалець нас покликав?

— Вас кликав я, Господар Усіх Лісів, — спокійно відказав великий Ак.

— То й забирайся до своїх лісів, а тут самі гори! — сердито загорланив Король. — Ми не підвладні ні тобі, ні іншим безсмертним!

— Твоя правда, — з гідністю відповів Ак. — Але ви мали нахабність утрутитись у справи Клауса з Веселої Долини, а він — наш приятель, і ми в усьому йому допомагаємо.

Коли він це сказав, аугваси сердито забубоніли, а їхній король обернувся до Ака і розлючено прокричав:

— Твоя справа— відати лісами, а в рівнинах і долинах ми й без тебе дамо раду! Ану геть до своїх нетрів! А ми зробимо з вашим Клаусом усе, що нам заманеться.

— Ви нічого йому не зробите! — стояв на своєму Ак.

— Та ну? — удавано здивувався ватажок. — Ні, ви тільки на це подивіться! Ми куди сильніші від смертних, та й безсмертним, як хочеш знати, силою не поступаємося.

— Не доведе до добра твоя пихатість, — застережливо промовив Ак. — Ви не вічні в цьому світі, і ваша доля — цілковите небуття. Може, ми, безсмертні, вам би й співчували, та ви того не варті. Усе, що є у світі доброго, проклинає ваш рід, тож і в Раю вам місця не знайдеться! Прості смертні, помираючи, не зникають безслідно, їхні душі живуть вічно. А це означає, що вони — істоти, вищі від вас. А тепер кажіть, як ви, будучи порохом і тліном, смієте мені перечити?!

Аугваси зірвалися зі своїх місць, почали погрожувати Аку, але ватажок повів владною рукою і вони вгамувалися.

— Ще не було такого, — закричав король аугвасів, і голос його тремтів від люті, — щоби безсмертні називалися повелителями аугвасів! Ніхто, жоден безсмертний не диктуватиме нам, що і як робити! Стривайно, мине три дні і ми страшно помстимося за твої зухвалі слова — твій приятель Клаус буде вбитий! І ні ти сам, ні всі твої безсмертні друзяки не захистять його від нашої розплати. Ми не визнаємо твоєї влади! Забирайся звідси геть, Господарю Всіх Лісів! Тобі нічого робити у царстві аугвасів.

— Отже, це означає війну? — запитав Ак, блиснувши очима.

— Це означає війну! — зухвало озвався король аугвасів. — А твій приятель упродовж трьох днів буде мертвий...

Повернувшись до Дикої Пущі, великий Ак зібрав у ній усіх безсмертних і розповів про ворожнечу з аугвасами та про те, що злі почвари хочуть убити Клауса. Всі слухали його, затамувавши подих.

— Що будемо робити? — звернувся до присутніх Ак.

— Користі від тих аугвасів світові ніякої, а лиха хоч відбавляй, — міркував уголос Повелитель нуків. — Отже, лихі почвари повинні бути знищені.

— Аугваси живуть лише для того, щоби чинити зло, — підтримав його Володар рілсів. — їм немає місця на землі!

— Вони не знають слова "совість" і хочуть, щоб усі смертні стали такими ж поганцями, як і вони, — обурено додала Фея-Королева. — Аугвасів потрібно знищити!

— Вони кинули виклик великому Аку і погрожують розправою нашому названому синові, — сказала прекрасна Королева Журлайна. — Смерть проклятим аугвасам!

Господар Усіх Лісів усміхнувся.

— Яз вами згоден, — промовив він. — Усім відома сила аугвасів, і ясно як день, що вони будуть битися до останнього подиху. Але це нічого не міняє. Наше життя триває вічно, і навіть у випадку поразки безсмертним не загрожує загибель. Зате кожен переможений аугвас— це крок до нашої перемоги. Отож, готуймося до битви, і нехай клятий ворог не чекає від нас пощади!

Отак почалася запекла війна між безсмертними та духами зла, війна не на життя, а на смерть, війна, про яку й досі можна почути в піснях, що їх співають у Країні Фей.

Король аугвасів та його посіпаки не збиралися відкладати розправу над Клаусом. Тепер у них було дві причини ненавидіти його: мало того, що Клаус був другом дітей, так він ще й користувався заступництвом великого Ака. Щоправда, після Акових відвідин вони побоювалися сили безсмертних створінь, та й від поразки, як ви знаєте, ніхто не застрахований.

Тож король аугвасів розіслав по всьому світу швидкокрилих гінців, закликаючи собі в союзники всі лихі сили.

А вже на третій день протистояння аугвасів та безсмертних у розпорядженні Короля перебувало могутнє військо. До стану аугвасів прилетіло троє азійських вогнедишних драконів, чиє палюче дихання спопеляло геть усе. Ці дракони були заклятими ворогами всіх людей та добрих духів. Знаходилися і триокі велети із Тартарарів, які над усе любили сутички та бійки і самі по собі були чималою силою.

Не залишились осторонь і чорні демони з Паталонії, з розлогими, неначе в кажанів, крилами. Коли вони шугали в повітрі, то все живе крижаніло від жаху. Були у цьому війську і гобліни-слизаки з довгими та гострими, наче бойові клинки, кігтями, якими ці потвори шматували ворогів. І звісно ж — аугваси з усього світу, які аж знемагали від бажання дати бій безсмертним.

Король аугвасів озирав численне військо і його лихе серце переповнювала чорна радість. Він уже увірував у перемогу над миролюбними істотами, які навряд чи й битися вміли. Але й Господар Усіх Лісів не сидів склавши руки. Жодному безсмертному ще не

доводилося воювати, але тепер, зіткнувшись обличчям в обличчя із темними силами, всі заповзято готувалися до битви.

За велінням Ака всі безсмертні зібралися у Веселій Долині, а Клаус тим часом мирно майстрував свої іграшки і навіть не підозрював, яка буча заварюється через нього.

Невдовзі у Веселій Долині яблуку ніде було впасти від низькорослих безсмертних. На чолі війська стояв сам великий Ак, озброєний блискучою, наче дзеркало, сокирою. За ним вишикувалися довгі лави рілсів, озброєні гострими ожиновими шпичаками, нуків зі списами, якими в мирний час вони приборкували буйних звірів, фей у білих легких одежах та з золотими паличками, і лісових німф у накидках з дубового листя та з ясеновими прутами у руках.

Побачивши такого супротивника, король аугвасів голосно розреготався. А коли він роздивився, чим озброєні були ці воїни, то ледь не луснув від сміху. Так, блискучої сокири Ака ще можна було здякатися, а всі ті яснолікі німфи, вродливі феї, тендітні рілей, горбаті нуки були створені для чого завгодно, але тільки не для війни. Король навіть трохи засоромився, що він виставляє озброєних до зубів головорізів проти цих голо-цюцьків.

— Та вже нехай. Якщо тим недоумкам так кортить спробувати себе в бою, — казав він ватажкові триоких велетів, — я покажу їм, що таке справжня битва.

Король аугвасів стояв, підкидаючи лівою рукою чималий камінь. Треба було починати. Він підкинув камінь востаннє, прицілився і щосили пожбурив його у кремезну Акову постать. Ак підставив сокиру і відбив цей камінь.

Битва розпочалася. Триокі велети із Тартарарів сунули на нуків, гобліни-слизаки стали насідати на рілсів, а феї-красуні лишилися

наодинці із вогнедишними драконами. Аугваси шукали підходів до німф, найближчих родичів великого Ака, і вже наперед смакували перемогу над цими ніжними створіннями.

Та так уже повелося на світі, що будь-яке зло, а надто, коли воно безкарне і надовго затримується на землі, рано чи пізно йде у небуття, не в змозі опиратися силам добра. Прикро, що король аугвасів нічогісінько не знав про існування цього закону! І це невігластво вартувало йому життя: Господар Усіх Лісів могутнім помахом сокири розсік навпіл злого короля, і вся земля полегшено зітхнула, коли її найзліший мешканець відійшов у небуття.

Для велетів із Тартарарів виявилося цілковитою несподіванкою, що списи маленьких нуків проходять крізь їхні масивні туші. Звиваючись у передсмертних корчах, вони падали на землю, і дуже скоро поле битви було встелене їхніми мертвими тілами.

Непереливки було й кігтистим гоблінам: рілсівські шпичаки легко діставали до їхніх навіжених сердець. По всій долині бризкала гоблінська кров, і там, де її краплі просочували землю, виростав колючий чортополох.

Дракони застигли, як громом уражені: феї зупиняли їх своїми чарівними паличками, а той вогонь, що спопеляв колись усе перед собою, обертався проти самих драконів, випалюючи їм усе нутро, і вони трупами падали долі.

Аугваси ж навіть не встигали зрозуміти, в чому річ: найлегший дотик ясенових прутів обертав їх на грудки землі, а що супроти цих чарів вони виявилися безсилими, то ніхто з них навіть не опирався.

Невдовзі січа закінчилася. Великий Ак відпочивав, спершись на сокиру, і, озираючи поле бою, ген-ген удалині помітив жменьку вцілілих велетів, котрі поспішали сховатися у своїх Тартарарах. То було все, що

залишилося від ворожого війська. І гобліни, і дракони — всі до одного полягли у битві, а від аугвасів тільки й спогаду лишилося, що земляні грудки, які рясно вкривали Веселу Долину.

Зробивши свою справу, безсмертні, наче роса на сонці, зникали з Веселої Долини, повертаючись до своїх справ у Дикій Пущі. А Господар Усіх Лісів неквапною ходою рушив до Клауса.

— Я бачу, в тебе повно іграшок, — промовив Ак, переступивши поріг хати. — Тепер ти можеш розносити їх усюди, де тобі заманеться. Даруй їх дітям і нічого не бійся.

— А ті аугваси — вони не будуть мені мститися? — з тривогою у голосі запитав Клаус.

— Аугвасів більше немає, — заспокоїв його Ак.

А тепер дозвольте мені закінчити розповідь про злих духів, про їхню війну проти безсмертних та криваву битву. Зовсім не розповісти про все це я не міг, бо це частина нашої історії, а в будь-якій історії немає нічого зайвого.

Розділ восьмий

ПЕРША ПОДОРОЖ НА ОЛЕНЯХ

Ніколи Клаус ще не був таким щасливим, як тепер, коли після довгої розлуки з дітьми нарешті знову зміг дарувати їм іграшки, що назбиралися у нього вдома. Адже весь час, поки він безвилазно сидів

у Веселій Долині, Клаус працював і працював, тож не дивно, що його хатина була переповнена фігурками та ляльками. Уся тутешня дітвора вже гралася його іграшками, і Клаус бачив: аби роздати їх геть усі, рівнини та її околиць йому вже не вистачить.

Він ще добре пам'ятав навколосвітню подорож з великим Аком і знав, що діти є повсюди, а він хотів ощасливити своїми подарунками якомога більше малечі. Отож, щоби легше йшлося, він узяв мішок з іграшками, закинув його на спину і вирушив у дорогу. Ця мандрівка мала стати найдовшою і найдальшою за всі його колишні походеньки.

Де би Клаус не з'являвся — на хуторі, на фермі — люди всюди раді були бачити його веселе обличчя. Вони раділи Клаусу, бо вже й сюди встигла докотитися його слава. У кожному селі навколо Клауса юрмилися діти, ні на крок не відступаючи від знаменитого іграшкового майстра. Жінки щиро дякували Клаусові за радість, яку приносили малечі його іграшки, а чоловікам цікаво було глянути на дивака, який не знайшов кращого заняття, ніж майструвати дітям іграшки. Але як ті, так і другі не шкодували теплих слів для Клауса, і це було найкращою подякою за всі його старання.

Коли мішок спорожнів, Клаус повернувся до Веселої Долини і знову вщерть наповнив його іграшками. Того разу він пішов у протилежний бік, де ще не бував. Там він також роздавав дарунки дітям, які жили, навіть не підозрюючи, що на світі є така радість — дитячі іграшки!

Під час третьої, найтривалішої, мандрівки, на яку було затрачено не один день, Клаусу нарешті вдалося роздати всі іграшки, і, повернувшись додому, він відразу взявся за нові.

Подорожуючи, Клаус бачив багатьох дітей, вивчав їхні смаки, і тепер у його голові роїлися нові ідеї.

Він відкрив для себе, що найменша малеча і дівчата найбільше раділи лялькам, вони ще говорити як слід не могли і часто називали ляльку лялею. Тому Клаус вирішив наробити багато-багато ляльок, великих і малих, і вдягнути їх у барвисті шати. Старшим хлопцям і навіть декому з дівчат подобалися фігурки тварин, тож Клаус не забував і про іграшкових котів, слонів та коней. Нерідко траплялися й музично

обдаровані діти, чиєю найбільшою мрією були іграшкові барабани, цимбали, свищики та сопілки. І про них пам'ятав Клаус: він наробив барабанів, а до них — тоненьких барабанниї паличок. З верби він нарізав свищиків, з очерету — сопілок, а з металічних шматочків, що залишалися від інших іграшок, наробив цимбалів.

Він так захопився роботою, що незчувся навіть, як прийшла зима. Снігу того року впало як ніколи, тому Клаус вирішив перечекати зиму вдома. Не йти ж по пояс у снігу, та ще й з важким мішком на плечах. Наступна Клаусова подорож мала бути дальшою і довшою за колишні мандри, та той, хто вирушає взимку в дальню путь, хоч-не-хоч віддає себе на поталу Морозенку, а той уже досхочу щипає подорожнього за носа, щоки, вуха... А скаржитися батькові бешкетника, Володарю Морозів, було марною справою: що б не виробляв Морозенко, він ніколи його не картав.

Отож Клаус сидів удома і працював. Він і не думав впадати у розпач. Ні, не такої вдачі був Клаус! Його насвистування та співи лунали так само весело, як і колись.

Одного погожого ранку, визирнувши у вікно, він побачив біля хати двох оленів. То були його давні знайомі, яких він знав ще від того часу, коли жив у Дикій Пущі.

Побачивши оленів, Клаус здивувався. Ні, не через те, що вони завітали сюди. Він здивувався з того, що вони легко трималися на снігу і не провалювались, начебто це був не сніг, якого впало тут на кілька ліктів, а звичайний твердий рунт. Коли він сам кілька днів тому виходив з дому, то по самі груди потонув у сніговому заметі. Тому коли олені підійшли ближче, він розчинив двері і гукнув з порога:

— Агов, Пушок, доброго ранку! Скажи мені, як це вам вдається ходити по снігах — і не провалюватися?

— Він змерзся і затвердів, — відповів Пушок.

— Володар Морозів подихав на нього, і тепер він твердий, наче крига, — пояснив Лиско, підходячи до Клауса.

— То, може, я відніс би зараз дітям пакунок з іграшками? — промовив Клаус, трохи подумавши.

— А це далеко? — запитав Пушок.

— Дуже далеко, — зітхнув Клаус. — Іграшок у мене чимало, та й дорога забере багато

днів.

— Не встигнеш повернутися, а сніг уже розтане, — промовив олень. — Доведеться тобі, Клаусе, чекати весни.

— От якби мені такі швидкі ноги, як у вас... — зітхнув Клаус. — Тоді мені вистачило б одного дня.

— Але ж ти не маєш таких ніг, — крутнув рогами Лиско і з гордістю оглянув свої стрункі ноги.

Клаус трохи помовчав, тоді несміливо запитав:

— А якщо я сяду верхи?

— О, ні, оленяча спина не витримає такої ваги! — сказав як відрізав Пушок. — От якби у тебе були сани, ти б нас запряг і ми спокійно потягнули б і тебе, і твій мішок.

— Сани будуть! — поспішив їх запевнити Клаус. — А коли я їх зроблю, то ви мене повезете?

— Розумієш, — промовив Пушок, — нам спершу треба збігати у ліс і відпроситися у нуків, вони ж бо наші покровителі. І якщо вони не будуть проти, а ти змайструєш сани, то чому б і не стати тобі у пригоді?

— Ну то біжіть! — аж просіяв Клаус. — От побачите, що нуки добрі, вони вас відпустять. А сани я змайструю ще до вашого повернення...

Пушкові та Лискові давно хотілося помандрувати світом, а тут така нагода випадає!.. І вони радісно побігли по замерзлому снігу просити своїх нуків, аби ті їх відпустили разом з Клаусом у подорож.

А тим часом іграшковий майстер засукав рукави та й узявся за сани. Усе, що йому було треба для них, він брав із дров'яної купи. Клаус змайстрував довге полоззя із загнутими кінцями, набив упоперек коротеньких дощинок — і вийшло щось схоже на поміст. Невдовзі сани були закінчені — грубі, незграбні, як і будь-які сани, зроблені нашвидкуруч.

З упряжжю довелося пововтузитися трохи довше. Клаус позв'язував довге мотуззя, поробив із нього петлі, так що вийшов такий-сякий хомут, який можна було почепити оленеві на шию. До хомута він прив'язав мотузяні ж посторонки, до яких мав кріпитися передок саней.

Клаус ще не закінчив роботу, як прибігли з Дикої Пущі Лиско та Пушок. Нук Віллі таки відпустив оленів у подорож із Клаусом, але застеріг, що до світанку вони вже знову мають бути у Дикій Пущі.

— Часу небагато, — сказав Пушок. — Але ми прудкі та дужі, тож якщо вирушимо завидна, то ще до ночі проскачемо чимало миль.

Клаус вирішив випробувати удачу і з подвоєними силами взявся за приготування. Дуже скоро Пушок та Лиско були запряжені, а на санях стояв великий мішок, ущерть наповнений найкращими іграшками.

— А як ти будеш нами правити? — поцікавився Лиско. — Ми все життя прожили у Дикій Пущі, дальше твоєї хатини не заходили, та й дороги не знаємо.

Клаус поміркував — і придумав вихід. Він знайшов ще дві мотузки і прив'язав їх до розлогих оленячих рогів — одну праворуч, а другу — ліворуч.

— Це в нас будуть віжки, — пояснив він. — Потягну направо — повертаєте праворуч, смикну наліво — берете ліворуч. Нікуди не смикаю — біжите собі прямо.

— От і чудово, — хором відказали Лиско і Пушок. І дружно запитали: — Ти вже готовий? Клаус сів на ослін, прилаштував мішок з іграшками собі в ногах, взявся за віжки

і крикнув:

— А тепер усе. Поїхали!..

Смикнулись посторонки, мигнули в повітрі оленячі ноги — і наступної миті сани стрімко неслися іскристим снігом. Клаус не сподівався такої спритності від своїх скакунів: за лічені стрибки вони перетнули Веселу Долину і вибігли на широку рівнину.

Коли вони вирушали в дорогу, вже вечоріло. Як не поспішав Клаус, а приготування до мандрівки забрали багато часу. Проте в небі сяяв яскравий місяць, дорогу було видно

не гірше, ніж удень, і Клаус жодної миті не шкодував, що їхня подорож припала на таку пізню годину.

Лискові та Пушкові це сподобалося також. Хоч оленям і хотілося помандрувати світом, проте серед людей їм було незатишно, а вночі всі міщани та селяни спали, тож звертати на них увагу просто не було кому. Вони бігли і бігли, все далі й далі, проминаючи пагорби, долини та рівнини. І от нарешті опинилися в селі, у якому Клаус іще не бував.

Він попросив оленів стати, і ті одразу зупинилися. Проте тут на Клауса чекала неприємна несподіванка: лягаючи спати, люди замикали свої помешкання. Як це не прикро, а потрапити всередину і залишити там іграшки Клаус не міг.

— Дуже жаль, друзі мої, але їхали ми сюди дарма, — промовив Клаус. — Доведеться повертатися додому з повним міхом, тому що іграшки дітям я тут не роздам.

— А в чому річ? — поцікавився Пушок.

— Двері у будинках замкнені, — пояснив оленям Клаус, — і дістатися всередину я не можу.

Лиско оглянув сільські помешкання. Село замело снігом. Снігу тут було стільки, що від саней до даху залишалося всього декілька ліктів. А зверху на даху стримів широкий комин. Лискові здалося, що ширини його цілком мало б вистачити, аби Клаус заліз у будинок через комин.

— А ти спробуй через комин, — запропонував олень. Клус зиркнув на комин і почухав потилицю.

— Можна й через комин, але на дах як залізти?

— Тримайся міцніше, а ми спробуємо дострибнути. — І, різко плигнувши, олені опинилися на даху біля комина.

— Оввa! — задоволено скрикнув Клаус, скинув з плечей мішок із іграшками і поліз у комин.

На цегляних стінках комина було повно сажі, та він на неї не звертав уваги. Впираючись руками та ногами, він почав спускатися вниз і незабаром опинився у каміні. Беззвучно переступивши через тліючі жаринки, він опинився у великій вітальні, де жевріло тьмяне світло.

З вітальні можна було потрапити до двох інших невеликих кімнаток. В одній із кімнаток спала жінка, а біля неї у колисці солодко посопувало дитинча.

Клаус засміявся — тихо, беззвучно, щоби не розбудити дитину. Потім він витяг з мішка велику ляльку і поклав її в колиску. Дівчинка всміхнулася, неначе бачила вві сні ту іграшку, яка до ранку ще чекатиме на неї, а Клаус тим часом тихенько вийшов із цієї кімнатки і зайшов до іншої.

Там, міцно обнявшись, спали двоє хлопчиків. Клаус на хвильку затримався, милуючись ними, та поклав на їхнє ліжко барабан, дві сопілки й дерев'яного слона.

Швидко зробивши свою справу, він так само через комин виліз із будинку і сів у сани.

— Довезете до іншого комина? — запитав він оленів.

— Звичайно, — відповіли Лисок та Пушок.

Олені спустилися на краєчок даху і, щоби дарма не спускатися та підійматися, відразу стрибнули на сусідній будинок, увінчаний широким старовинним комином.

— Тільки давай швидше, — попросив Пушок, — бо до світанку не встигнемо. Клаус спустився через комин усередину будинку, знайшов там п'ятьох сплячих дітей

і кожному залишив по іграшці.

Коли оленячий запряг перестрибнув на третій дах, Клаус і там спустився через комин усередину, але дітей у цьому будинку не було. Щоправда, похмурих бездітних домівок у цьому селі було дуже мало, тож не треба думати, що вони забрали в нього багато часу.

Коли Клаус обійшов домівки і залишив іграшки усім-усім дітям, його великий міх не спорожнів навіть на половину.

— Гайда, друзі! — гукнув він оленям. — Треба знайти ще якесь село.

І санки з Клаусом понеслися далі, хоч було вже далеко пополуночі. На шаленій швидкості вони дісталися великого міста, найбільшого з усіх міст, у яких досі бував Клаус, відколи почав майструвати іграшки. Будинків у місті було багато, але йому ніхто не заважав. Клаус спритно взявся до роботи. Прудконогі олені птахами перелітали від одного даху до іншого, і тільки один будинок виявився настільки високим, що їм бракнуло сил доскочити до нього.

Нарешті іграшки закінчилися. Клаус сів у сани, кинув порожній мішок собі під ноги і наказав Лискові та Пушкові повертатися додому. Трохи згодом Пушок запитав:

— А що то за смужка сіріє в небі?

— Скоро ранок, — відповів Клаус і сам здивувався, що вже така пора.

— Ой! — розпачливо вигукнув Лиско. — Перепаде нам від нуків на горіхи, якщо не потрапимо додому до світанку. І вони більше не відпустять нас у подорож.

— А тепер, друже Клаусе, чимдуж вертаймося у Веселу Долину, — озвався Пушок. — Тримайся міцно!

Клаус міцно схопився за повід, а наступної миті він уже стрімко летів над снігами, і назустріч їм розмитими плямами проносилися дерева. То вгору, то вниз, то вгору, то знову вниз — оленячий запряг летів, як стріла, пущена з лука. Клаус прикрив від вітру очі і цілком поклався на своїх скакунів.

Клаусу здавалося, що вони стрибнули просто до зірок, але це його нітрохи не бентежило. В разі чого, нуки не церемонилися зі своєю звіриною, будь-який непослух у них суворо карався, а між тим сіра смужка в небі світлішала щомиті.

Нарешті сани різко зупинилися. Клаус не втримався на ослоні та беркицьнувся у кучугуру снігу. Поки він підіймався на ноги, олені розпачливо кричали:

— Давай же, друже, ну ж бо! Ріж упряж!..

Клаус витягнув ножа, поспіхом перерізав мотуззя, витер піт, що заливав йому чоло й очі, і роззирнувся довкіл. Сани зупинилися у Веселій Долині, за кілька кроків від дверей його хати. На сході вже займався день. Клаус обернувся до Дикої Пущі й помітив, що Лиско та Пушок тільки тепер щезли у лісових нетрях.

Розділ дев'ятий

"САНТА-КЛАУС!.. САНТА-КЛАУС!.."

Клаус гадав, що ніхто з дітей не знатиме, звідки беруться іграшки, які вони знаходять біля камінів, прокинувшись уранці. Та за будь-якою доброю справою шлейфом тягнеться поголос. А якщо ця звістка приємна, то й відголоски від неї розлітаються по всіх усюдах, наче швидкокрилі птахи. Відтак, по всій окрузі та далеко за її межами люди безнастанно переповідали один одному про Клауса та його чудові іграшки для дітвори. Себелюбці (було таких, щоправда, небагато) відверто сміялися з його щирої безкорисливості, проте навіть вони не могли приховати своєї поваги до цього чоловіка, котрий не шкодував часу, аби стати у пригоді всій малечі. Ось чому мешканці кожного міста, кожного села ревно стежили за відвідинами Клауса, а надзвичайно цікаві оповідки про вигадані ним ігри та розваги навмисно переповідали дітям, аби вони менше капризували та поводились як слід.

Уранці після тієї пам'ятної ночі, коли Клаус уперше подорожував оленями, діти, тримаючи в руках гарненькі іграшки, знайдені біля камінів, допитувалися в батьків, звідки взялися ці подарунки. Але всі батьки відповідали їм однаково:

— То, дітки, мабуть, добрий Клаус постарався, бо він єдиний іграшковий майстер на весь світ!

— А як він проник усередину? — невгавали діти.

Але на це батьки вже тільки хитали головами: вони й самі не розуміли, як Клаус проникав у їхні оселі. Матері дивились на вдоволені обличчя дорогих діточок і тихенько шепотіли, що Клаус — це, звичайно, не смертний, а Святий, тобто Санта, і зі священним трепетом вимовляли ім'я того, хто дарує дітям радість.

— Розумієш, — промовила одна мама своїй дитині, благоговійно схиляючи голову, — коли Санта хоче зайти до нашого дому, йому не обов'язково відмикати двері.

А коли хтось із дітей вередував чи не слухав старших, йому казали:

— Молися і проси пробачення в доброго Санта-Клауса. Він терпіти не може вередунів, і якщо ти не виправишся, то він не даруватиме тобі своїх гарненьких іграшок.

Щоправда, сам Санта-Клаус не був у захваті від таких батьківських пояснень. Він і далі носив дітям іграшки тому, що вони були малі й беззахисні, а ще через те, що любив їх. Він чудово розумів, що навіть найчемніші діти час від часу дозволяють собі всякі коники, тож якщо дитина вередує, це ще не означає, що вона погана. Така вже вдача всіх без винятку дітей. І навіть якби він міг змінити дитячу вдачу, то нізащо не став би цього робити.

Ось так наш Клаус став Санта-Клаусом — Святим Клаусом. Будь-яка людина, котра робить добрі справи, може стати для інших святою.

Розділ десятий

НІЧ ПЕРЕД РІЗДВОМ

Новий день приніс Клаусові нові клопоти. До нього завітав нук Вілл, похмурий та сварливий, і почав дорікати, що він, Клаус, пішов проти його волі та відпустив Лиска з Пушком аж після світанку.

— Але ж тільки-тільки почало світати, — виправдовувався Клаус.

— Вони спізнилися на цілу хвилину, — правив своєї нук Вілл, — а де хвилина, там і година. Лиско і Пушок будуть суворо покарані за непослух—я нашлю на них кусючу мошву.

— Будь ласка, не карай їх! — почав благати Клаус. — Це я в усьому винен. Проте нук навіть слухати не захотів ніяких вибачень — така вже вдача в цього

племені! Він тільки бурчав та хмурився.

Побачивши, що користі від слів ніякої, Клаус пішов у Дику Пущу. Може, Нецилія порадить, як відвернути кару від оленів? І тут Клаусові поталанило — він застав Господаря Всіх Лісів, який сидів у колі німф.

Великий Ак вислухав розповідь про нічну подорож до дітей, про те, в якій пригоді стали йому Лиско та Пушок, що тягнули сани по замерзлому снігу.

— Я не хочу, щоб карали моїх друзів, інакше який я їм друг! — вигукнув Клаус на закінчення своєї розповіді. — Вони спізнилися всього лиш на одну хвилину, а щоби встигнути додому, летіли швидше за птахів.

На якийсь час великий Ак впав у задуму, погладжуючи свою бороду, а потім послав за Повелителем Нуків, що старшував над усіма нуками в Дикій Пущі, ще й загадав покликати Фею-Королеву та Повелителя Рілсів.

Коли всі зійшлися, Ак попросив Клауса повторити свою розповідь, а коли він закінчив, звернувся до Володаря Нуків з такими словами:

— Гарну справу задумав Клаус для смертних. Гадаю, варто його підтримати. У деяких містах нашого друга вже називають Сантою, пройде ще трохи часу, й ім'я Санта-Клауса шануватимуть у кожній оселі, де живуть діти. Крім того, він — дитя Дикої Пущі, тож ми просто не можемо покинути його напризволяще. Володарю Нуків, ти знаєш Клауса не перший рік. Чи погодишся ти зі мною, що йому потрібна наша дружба?

Володар, згорблений, зморщений, як і всі нуки, лише зиркнув під ноги на сухе листя і пробурчав:

— Ти — Господар Усіх Лісів!

Ак усміхнувся і, не підвищуючи тону, вів далі:

— Я так розумію, що олені, які коряться вашому братові, можуть стати Клаусові у величезній пригоді. Якщо вони самі не проти тягнути його сани, прошу тебе, не позбавляй його цієї ласки, нехай вони допомагають йому всюди, де буде потрібно.

Володар нічого не сказав у відповідь, лише стукнув загнутим кінчиком піки по сандалії, неначе щось думав.

Після Господаря Всіх Лісів заговорила Фея-Королева:

— Якщо ти вдовольниш прохання Ака, я пильнуватиму, аби ніхто не кривдив твоїх оленів за межами Дикої Пущі.

Тут озвався Повелитель Рілсів:

— А я дозволю всім оленям, які допомагатимуть Клаусу, їсти касу, яка дає силу, гріль, який додає ногам прудкості, та марбон, що дарує довге життя.

А Королева Німф додала від себе:

— Олені, котрі возитимуть на санях Клауса, зможуть купатися в Нарському озері, що в серці Дикої Пущі. їхня шерсть від того буде блискуча-блискуча, а самі вони стануть просто красенями.

Володар Нуків від таких обіцянок ніяково засовгався, бо дуже не любив відмовляти безсмертним родичам, хоч і намагався не показувати цього. А загалом нуки були скупі на якісь прояви ніжності і допроситися у них чогось було важко.

Урешті решт Володар Нуків обернувся до своїх слуг і сказав:

— Гукніть-но мені Нука Вілла.

Прийшов похмурий Нук Вілл. Коли він почув, чого хочуть безсмертні, обуренню його не було меж.

— Олені — це просто олені, і тільки олені, — казав він. — Якби то були коні, то їх ще можна було б запрягати в сани, як і роблять з конями. А запрягати оленів нікому не дозволено, бо це вільні та дикі тварини, і люди не мають права ними поганяти. Для моїх оленів було б ганьбою тягнути запряг із Клаусом, що є всього лише простим смертним, хоч ви з ним і знаєтесь.

— Ти все чув, — мовив Володар до Ака, — і Вілл таки правий.

— Покличте Лиска та Пушка, — наполягав Господар Усіх Лісів.

Привели оленів, і великий Ак запитав у них, чи погодилися б вони возити Клауса на санях.

— З радістю! — відказав Лиско. — Нам так сподобалося подорожувати!..

— Ми старалися потрапити додому до світанку, — докинув Пушок, — але нам не пощастило, і ми на хвилину запізнилися.

— Хвилина після світанку — то ще не біда, — мовив Ак. — Вам пробачають це запізнення.

— Але дивіться, щоб це було востаннє, — суворо застеріг Володар Нуків.

— А ви їм дозволите знову їздити зі мною? — з тривогою в голосі запитав Клаус. Володар Нуків замислився, зиркнув на насупленого Вілла, тоді на усміхненого Ака,

тоді підвівся та звернувся до всіх присутніх із такими словами:

— Якщо ви вже так дружно просите, то нехай так і буде: раз на рік, на Святвечір, тобто в ніч перед Різдвом, я дозволяю оленям подорожувати з Клаусом, але вони неодмінно повинні вертатися у Дику Пущу до світанку. Оленів можна запрягати стільки, скільки буде потрібно, але не більше десяти. Щоб не плутати з іншими оленями, ми називатимемо їх Оленями Санта-Клауса. Вони зможуть купатись у Нарському озері, їсти касу, гріль та марбон, а захищатиме їх Фея-Королева. І годі хмуритися, Віллє, бо як я сказав, так воно й буде!

Після цих слів він поспішив у лісові хащі, щоби не вислуховувати подяк від Клауса і не чути, як його вихваляють безсмертні. Вілл, такий же вовкуватий, як і завжди, і собі потягнувся за ним.

Великого Ака цілком удовольнила така відповідь. Він знав, що якщо вже Володар Нуків щось обіцяє, хоч би й проти власної волі, то слову його можна вірити. І Лиско та Пушок, високо підкидаючи ноги, весело побігли додому.

— А скільки залишилося до того Святвечора? — запитав Клаус Ака.

— Днів десять, — відповів той.

— Отже, цілий рік доведеться чекати, щоби прокататися на оленях, — сказав Клаус. — Бо повний міх іграшок я не зроблю, хоч би й луснув.

— Хитрий Володар знав, що каже, — промовив Ак. — Тому й вибрав Святвечір тим днем, коли ти можеш кататись на оленях, що знав: так ти втрачаєш цілий рік.

— От якби мені повернути ті іграшки, які колись покрали аугваси, — сумно озвався Клаус. — Там був би не один мішок для дітвори.

— А де вони зараз? — поцікавився Господар Усіх Лісів.

— Не знаю, — мовив Клаус, — але гадаю, трикляті ау'васи заховали їх у горах. Ак обернувся до Феї-Королеви.

— Ви можете їх відшукати? — запитав він.

— Спробуємо, — бадьорим голосом пообіцяла Королева.

Клаус повернувся до Веселої Долини, щоби з подвоєними силами взятися до роботи, а зграйка фей, не марнуючи часу, полинула в гори, де колись любили збиратись аугваси, і стала шукати украдені іграшки.

Як добре нам відомо, всі феї від природи чарівниці. Та хитрі й підлі аугваси заховали іграшки у глибокій печері, а вхід до неї засипали камінням, щоби ніхто не міг заглянути у неї. Пошуки викрадених іграшок тривали кілька днів, та ні до чого не привели. Отож, Клаус, котрий чекав удома звісток від фей, уже майже не сподівався, що їх знайдуть до настання Святвечора.

Він працював, не зупиняючись ні на мить, але майстрування іграшок — справа нешвидка: спочатку треба витесати фігурку, потім обточити, тоді як слід розфарбувати...

Тож коли настав останній день перед Різдвом, готових іграшок набралося всього на пів-полички, що висіла над вікном.

І треба ж так статися, що саме того ранку феям, котрі шукали іграшки у горах, набридло блукати навмання, вони взялися за руки і стали довгою вервечкою прочісувати весь хребет— від найвищих вершин до найнижчих западин. їхні проникливі очі не пропускали жодної гірської п'яді, аж поки врешті-решт вони знайшли печеру, в якій лежали скидані на купу іграшки, що їх колись покрали лиховісні аугваси.

Швидко розібрали завал перед входом. Кожна з фей узяла стільки іграшок, скільки змогла, і, прилетівши до Клауса, вони поклали знайдені скарби йому до ніг.

Добряк Клаус невимовно зрадів. Та й як не зрадіти, коли на тебе, ніби з неба, падає ціла гора іграшок, яких вистачить на цілі сани. І він переказав Лискові та Пушкові, щоби вони готувалися вже сьогодні, щойно завечоріє, вирушати в дорогу.

Після останньої мандрівки Клаус весь час працював, наче бджілка, та це не завадило йому знайти вільну хвилинку, щоби полагодити упряж і підправити сани. Тож коли на присмерку до нього заявилися олені, все вже було готове до подорожі.

— Сьогодні ми їдемо в інший бік, — сказав він, — до тих дітей, в яких я ще не бував. Поспішаймо, бо роботи багато — іграшок стільки, що в мішок ледве влазять!

І коли зійшов місяць, вони блискавкою проминули Веселу Долину, проскакали по рівнині, перелетіли через пагорби і взяли на південь. Дув різкий морозяний вітер, зоряне сяйво сріблило сніжинки, і вони блищали міріадами алмазів. Олені неслися далі дужими, великими стрибками,

Клаусу на серці було весело і легко, і він, перемагаючи свист вітру у вухах, розсміявся і заспівав:

Морозенко налетів був на нього зі своїми щипками, але побачивши Клауса, засміявся і повернув назад.

Мами-сови, зачувши його наближення, висували з дупел голови і, побачивши, хто це їде, пояснювали своїм совенятам, які тулилися до них: "Та це ж Сан-та-Клаус везе дітям іграшки!" Дивно, скільки всього знають сови.

Кілька разів Клаус зупинявся біля ферм, розкиданих у полі, залазив через комин у будинки й залишав дарунки для малечі. Незабаром він доїхав до села і цілу годину весело клопотався, розкладаючи іграшки біля сплячих дітей. Зробивши свою справу тут, він поїхав далі, наспівуючи при цьому веселий хорал:

Мов на крилах летимо,

До малечі спішимо,

Олені, як птахи, стрімко мчать!

Залишити до зорі

Подарунки дітворі,

Поки хлопці та дівчатка сплять!

Оленям припав до серця його грудний бас, і вони й собі почали відбивати копитами по насту ритм його пісні. За хвильку вони знову зупинялися біля комина, і Санта-Клаус — розчервонілий від вітру, з

веселими бісиками в очах — спускався вниз його закопченими стінами і розкладав подарунки для всіх дітей, які були у домі.

То була весела і щаслива ніч. Олені швидко оббігали всі місця, а Санта-Клаус діловито розкладав подарунки біля сплячих дітей.

Нарешті його мішок спорожнів, і сани повернули додому. І знову, як завжди, вони неслися, переганяючи світанок. Лиско та Пушок не допускали навіть думки про те, що їх знову каратимуть за спізнення, і неслися так, що осідлали хурделицю, на якій летів Володар Морозів, і на її крилах дісталися Веселої Долини.

Коли Клаус відпустив додому своїх скакунів, небо на сході вже сіріло. Проте поки розвиднілося, Лиско та Пушок було вже у глибоких нетрях Дикої Пущі.

За ніч Клаус так зморився, що коли він опинився вдома, то просто впав на ліжко і відразу ж міцно заснув. Поки він спав, у небі зійшло Різдвяне сонце й освітило сотні щасливих домівок, з яких лунав дитячий сміх. Усім було зрозуміло, що сьогодні тут побував Санта-Клаус.

Хай славиться його ім'я! То було перше Різдво Санта-Клауса. Після того він сотні й сотні літ робив свою шляхетну справу — дарував веселощі та щастя дітворі.

Розділ одинадцятий

ЯК НА КАМІНАХ З'ЯВИЛИСЯ ШКАРПЕТКИ

Як ви пригадуєте, в ті часи, коли ще Клаус не ходив по світу, ніхто з дітей навіть не підозрював, яка це радість — мати власну іграшку. Вам неважко буде також уявити, як раділи в тих оселях, до яких заходив цей добряк, як люди щодня із теплотою в голосі згадували Клауса та щиро раділи з його добрих справ. Щоправда, про великих воїнів,

могутніх королів та мудрих учених у ті часи все-таки говорили частіше, зате нікого не згадували з такою любов'ю, як Санта-Клауса, бо тільки він один виявився настільки безкорисливим, щоби присвятити своє життя щастю інших людей. Добрі справи живуть довше, ніж великі битви, королівські укази чи наукові трактати, бо вони ширяться по світу, на всьому залишаючи свій відбиток, а їхня слава передається з покоління в покоління.

Домовленість із Володарем Нуків змусила Клауса підлаштовуватися під нові умови. Віднині він міг кататися на оленях тільки один раз на рік, і тому Клаус вирішив, що решта року, аж до нового Святвечора, він робитиме іграшки, щоби потім роздати їх дітям в усьому світі. Клаус чудово розумів, що коли працювати цілий рік, то іграшок просто не буде куди дівати, і вирішив зробити нові сани — більші, міцніші і швидкохідніші за старі, які були до всього того ще й незграбні.

Почав Клаус із того, що пішов до Повелителя Всіх Гномів і домовився з ним про те, що він, Клаус, дає йому три барабани, сопілку та ще дві ляльки, а Повелитель Усіх Гномів викує для нього міцне металеве полоззя із закрученими кінцями. У повелителя теж були діти, тільки жили вони під землею — в копальнях та печерах, і їм також потрібно було чимось гратися.

За три дні сталеве полоззя було готове, а коли Клаус приніс Повелителю Всіх Гномів обіцяні забавки, Його Величність так втішився подарунками, що на додачу до полоззя подарував ще й низку солодкоголосих дзвіночків.

— Лиско і Пушок будуть просто у захваті, — запевнив Клаус, подзеленькавши дзвіночками, щоб оцінити їх приємний спів. — А можна ще одну таку, щоби кожному оленю дісталося по низці?

— Можна, — відказав Володар Гномів, — Неси мені ще одну сопілку та іграшкового кота— і матимеш другу низку з дзвіночками, не гіршу, ніж перша.

— Згода! — промовив Клаус і подався додому по іграшки. Нові сани він майстрував куди старанніше, ніж перші. Нуки понаносили йому чимало міцних тоненьких дощок. Клаус збив із них високий заокруглений передок, щоби сніг із-під швидких оленячих копит не налітав у сани. З боків та ззаду він поробив високі облавки, аби вміщалося побільше іграшок, прилаштував до днища металеве полоззя, що дав йому Володар Гномів, — і справу було зроблено!

Сани вдалися на славу. Клаус розфарбував їх у яскраві кольори (хоча, хто б міг їх бачити в нічній порі!). Коли вже все було готове, він послав по Лиска та Пушка, щоби ті прийшли поглянути на його роботу.

Олені були в захваті від саней, але через якусь хвилину посумнішали. Вони пояснили Клаусові, що для них такі сани завеликі та заважкі.

— Ну, по снігу ми їх ще так-сяк потягнемо, — казав Лисок, — але повільно. А щоби об'їхати за ніч далекі села і міста, а на світанку бути вдома — про таке навіть і не мрій.

— То, може, запрягти у сани ще парочку оленів? — запропонував Клаус, трохи подумавши.

— Повелитель Нуків дозволив тобі запрягати десяток оленів. То навіщо відмовлятися від цього? — подав голос Пушок. — Тоді б ми неслися неначе вихор і заплигували б на найвищі дахи.

— Десять оленів у запрягу! — радісно вигукнув Клаус. — Та це просто фантастика! Прошу вас, біжіть до лісу просто зараз і постарайтеся знайти ще вісім оленів, щоби були такі

самі, як ви. Вам доведеться їсти касу для сили гріль для прудкості, а марбон — для довголіття. І не забудьте про Нарське озеро. Королева Журлайна каже, що його води дарують красу всім, хто у ньому скупається. Якщо будете робити все, що я сказав, то до наступного Святвечора ви будете найдужчими і найгарнішими оленями на світі!

Відтак Лиско та Пушок подалися у Дику Пущу шукати собі друзів, а Клаус задумався, як би то зробити так, щоб у сани можна було запрягти десять оленів.

Зрештою він вирішив попросити поради в нука Петера. Тіло того нука було кручене-перекручене, зате серце він мав добре, а ще був як ніхто винахідливий.

Петер вислухав Клауса і дав йому міцної шкіри, нарізаної вузенькими стрічками.

То була шкіра левів, але не вбитих на полюванні, а померлих від старості. З одного боку шкіряні стрічки мали короткий жовтуватий ворс, а друга сторона, вироблена вправними нуками, була м'якенька, наче оксамит. Клаус пошив із цих смужок упряж на п'ять пар оленів, і що вдалася вона міцна та зручна, то й прослужила вірою і правдою багато років.

Упряжжю та саньми Клаус займався у перервах між майструванням іграшок для дітвори. І сани, і упряж були цього разу значно гарнішими, ніж перші. Нерідко в гості до Клауса заходили безсмертні — подивитися, як він працює, допомогти порадою. Нецилія запропонувала йому наробити ляльок, які би вимовляли слова "тато" і "мама". Нуки навели Клауса на думку, що всередину ягнят можна ставити пищики: коли стиснути таку іграшку, вона казатиме: "Бе-е-е!.." А Фея-Королева придумала вставляти у фігурки пташок сюрчки, щоби ті співали, а коникам приробляти колеса, щоби діти могли їх катати.

У Дикій Пущі щодня помирав якийсь звір. Коли це траплялося, Клаусу приносили його хутро, щоби було чим укрити веселі звірині фігурки. Один життєрадісний рілс показав, як зробити осла з головою, що рухається, і коли Клаус його зробив, з'ясувалося, що така іграшка дуже подобається малечі. З кожним днем іграшки ставали вигадливішими, гарнішими, і вже самі безсмертні дивилися на них як на велике диво.

До Святвечора у Клауса назбиралася ціла гора веселих дитячих іграшок, і все це треба було повантажити на сани. Клаус набив іграшками три повних міхи, а те, що не вмістилося в мішки, порозпихав по санних закутках.

Під вечір, коли вже починало сутеніти, прибігли десять оленів. Пушок познайомив Клауса з кожним із них. Оленів звали Бігун, Скакун, Шугай, Тягай, Відважний, Безстрашний, Скоротуп і Твердоступ. Це вони, та ще Лиско і Пушок, сотні літ возили Санта-Клауса по всьому світу. Усі тварини мали чудову поставу, тоненькі прямі ноги, розлогі роги, оксамитні темні очі та гладеньку бурувату шерсть, посилану дрібними біленькими цятками.

Побачивши цих гарненьких новачків, Клаус прийшов у захват, і олені на довгі роки стали йому вірними та незамінними помічниками.

Нова упряж бездоганно підійшла оленям, і невдовзі у санному запрягу стояли п'ять пар скакунів з Лиском і Пушком на чолі. Передній парі почепили дзвоники, подарунок Повелителя Всіх Гномів, і їхнє дзенькання так сподобалося оленям, що вони весь час пританцьовували на місці, аби веселий дзенькіт не стихав ні на мить.

Клаус умостився в санях, обмотав ноги теплим укривалом, натягнув на вуха обшитий хутром капюшон і ляснув довгим малахаєм.

а Клаус весело засміявся і затягнув низьким приємним голосом:

Хо-хо, хо-хо-хо!

Ха-ха, ха-ха-ха!

Хо-хо, ха-ха-хі!

Мов на крилах, летимо,

До малечі спішимо,

Гей, гей, гей, у гості до дітей!

Ляльок, цяцьок повен міх,

Хай дзвенить дитячий сміх

У присілках і містах,

У палацах і хатах —

Стачить іграшок на всіх!

Того ж дня маленькі Марго, її братик Дік та їхні кузени Нед і Сара, які в них гостювали, ліпили у дворі сніговика. Коли діти прийшли додому, їхні рукавички, черевики та шкарпетки можна було викручувати — так усе промокло. Та ніхто їх не картав, бо мама чудово розуміла, що таке мокрий сніг. Щоправда, дітям довелося роздягнутись і раніше піти спати, а їхній одяг був розкинутий на кріслах для просушки. Дитячі черевики були поставлені перед каміном, щоб доходило тепло від жару, а шкарпетки дбайливо розвішені над каміном. Вночі, коли всі міцно спали, в каміні з'явився Санта-Клаус, і тут він помітив дитячі шкарпетки. Часу в Санта-Клауса було обмаль, тож він скоренько поспихав

подарунки у шкарпетки і через комин повернувся назад. Цього разу він упорався зі своїм завданням як ніколи швидко.

— От якби всі вішали шкарпетки над каміном, — міркував Санта-Клаус, підступаючи до наступного комина. — Тоді я мав би більше часу і міг би об'їхати більше дітей.

Коли, прокинувшись уранці, Марго, Дік, Нед і Сара побігли на перший поверх по свої шкарпетки і знайшли в них подарунки від Санта-Клауса, дитячій радості не було меж. Правду кажучи, у тих шкарпетках було більше подарунків, ніж зазвичай отримували діти, бо Санта-Клаус так поспішав, що кидав іграшки туди, навіть не рахуючи.

Авжеж, вони розповіли про це своїм маленьким друзям, ну й, звісно ж, кожен з них вирішив, що наступного року перед Різдвом він повісить біля каміна шкарпетку. Навіть Бессі-Веселунка, яка була тоді в місті разом з батьком, великим лордом Лердом, коли почула від дітей таку історію, повернувшись на Різдво додому, також повісила над каміном свої розкішні панчішки.

Минув рік, і коли Санта-Клаус знову подався у свої різдвяні мандри, вже багато хто, готуючись до його відвідин, розвішував над комином шкарпетки. Він скоренько наповнював їх подарунками і їхав далі. Справа тепер просувалася вдвічі швидше, ніж тоді, коли для того, щоби залишити дарунок, дітей доводилося розшукувати по всій оселі.

Дуже скоро цей звичай перейняли інші люди. Санта-Клаус тільки радів, бачачи таку полегшу. Бо коли вам потрібно об'їхати цілу купу дітвори, а часу обмаль, будь-яка допомога буде доречною.

Розділ дванадцятий

ЯК З'ЯВИЛИСЯ

РІЗДВЯНІ ЯЛИНКИ

Клаус дотримав слова, даного нукам, і завжди повертався до Веселої Долини до світання, хоча їздити доводилося по всьому світу. Ось такі були у нього прудконогі скакуни. Клаус радо мандрував по землі. Йому подобалась нічна їзда з вітерцем, веселило душу радісне дзеленькання дзвіночків. Коли він тільки починав їздити на запрягу із десяти оленів, дзвіночки мали лише Лиско та Пушок. Клаус вісім років поспіль носив дарунки дітям Повелителя Всіх Гномів. Добродушний володар щоразу дарував йому низку двіночків, аж поки їх не стало стільки, що вистачило всім оленям. Можете уявити, як весело вони дзеленькали, коли оленячий запряг вихором пролітав через засніжені землі.

Дитячі шкарпетки довгі, і щоби заповнити подарунками хоч одну, знадобиться чимало іграшок. Та Клаус скоро дізнався, що дітям до вподоби не тільки іграшки, і посилав у теплі краї кількох фей, з якими він завжди дружив. Феї наривали там повнісінькі клунки апельсинів та бананів і з ними поверталися до Клауса. Інші феї летіли до дивовижної Потішної Долини, де просто на кущах росли смачні цукерки та льодяники. Вони приносили багато-багато солодощів для малечі. І кожного Святвечора Санта-Клаус наповнював дитячі шкарпетки іграшками та всякою смакотою, і можете не сумніватися: знаходячи гостинці від Санта-Клауса, діти стрибали від радості.

Є на світі й такі краї, де взимку не буває снігу, але Клаус та його олені не проминали їх. У санкове полоззя були прилаштовані маленькі коліщата, тож по землі вони пересувалися анітрохи не гірше, ніж по снігу. І незабаром в теплих краях ім'я Санта-Клауса знали не гірше, ніж в околицях Веселої Долини.

Одного року, перед самою мандрівкою, коли олені вже були ладні зірватися з місця, до Клауса прийшла фея і розповіла про трьох малих дітей, що мешкали під грубим чумом зі шкур посеред широкої рівнини, де не було жодного деревця. Жили вони гірко та безрадісно, бо батьки

цих дітей були люди темні, затуркані, а до малечі їм не було ніякого діла. Клаус вирішив на зворотному шляху заїхати до цих дітей. Коли він уже повертався, на дорозі йому трапилася пухната соснова верхівка, яку зламав бешкетний вітер. Клаус підняв цю верхівку з землі і поклав її у сани.

Вже починало світати, коли олені спинилися перед самотнім чумом зі шкур, у якому спали бідні діти. Клаус ввіткнув соснову верхівку у піщаний рунт, а її гілки щедро прикрасив свічками. Вийшло гарненьке деревце. Він повішав на нього кілька найкращих іграшок і пакетиків з цукерками. Швидко впоравшись із цим завданням (а Санта-Клаус усе робить швидко), він запалив свічки, знайшов вхідний отвір у чумі, засунув голову і прокричав:

— Малята, вітаю з Різдвом!

Поки діти протирали сонні очі, поки вони виходили надвір поглянути, хто ж це кричав, за Санта-Клаусом вже й слід прохолов.

Уявіть, як дивувалися діти (котрі досі не знали, що таке радість), побачивши на тлі сірого світанкового неба осяяну вогнями ялинку! Як вони раділи іграшкам на ній! Цієї радості їм вистачило на багато-багато років. Дітвора взялася за руки та й пішла у танець навколо ялинки. Вони сміялись та галасували аж до хрипоти. Батьки, вийшовши з чуму, зачудовано озирали ялинку, і слід сказати, що після відвідин Санта-Клауса вони значно подобрішали.

Вигадка з сосновою верхівкою сподобалася Санта-Клаусу, тому через рік його сани вже були навантажені не тільки іграшками, а й ялинками. Він дарував їх небагатим сім'ям, де люди ще не звикли до прикрас, а ялинкове гілля прикрашав свічками та іграшками. Звичайно, за одну поїздку Клаус не міг привезти різдвяні ялинки всім, хто хотів би їх мати, і люди поступово стали діставати їх самі та ставити у домі перед приїздом Санта-Клауса. І добряк Клаус завжди старався

прикрасити ялинку так, щоби сподобалося всім, вішав на них іграшки та свічки, щоб діти могли побачити різдвяне деревце в усій його красі.

Нові задуми та непідробна щирість Санта-Клауса робили свою справу: тепер діти не могли дочекатися тієї єдиної ночі на рік, коли мав завітати їхній друг. Очікування свята таке ж приємне, як і саме свято, і вони пережили не одну щасливу хвилину, гадаючи, з чим завітає Санта-Клаус наступного разу.

Ви ще не забули свавільного барона Брауна, того самого, що прогнав колись Клауса від свого замку і заказав йому дорогу до своїх дітей? Так от, коли через багато років після смерті старого барона замком почав правити його син, якось Браун-молодший у супроводі рицарів та зброєносців завітав до Клауса. Спішившись, він зняв шолом і покірливо схилив голову перед найкращим другом усіх дітей.

— Мій батько не знав, який ви добрий і гарний чоловік, — промовив барон. — Ось чому він погрожував повісити вас на замковій стіні. Але я маю дітей, які дуже хочуть зустрітися з Санта-Клаусом, і прийшов просити вас, щоби ви не обминали їх своєю ласкою.

Клаус не без задоволення вислухав барона. Замок був єдиним місцем на землі, де він ще не був, і Санта-Клаус пообіцяв, що на Святвечір неодмінно подарує щось бароновим дітям. Барон пішов додому задоволений, а коли прийшла пора, Санта-Клаус дотримав свого слова.

Ось так наш добряк добрими справами завоював людські серця. І чи варто дивуватися, що він завжди був у гарному гуморі? Адже на світі не було жодної оселі, де б його не приймали зі справді королівськими почестями.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ. СТАРІСТЬ

Розділ перший

ЖИТТЄДАЙНА МАНТІЯ

Тепер, коли наближається доленосна мить у житті Санта-Клауса, чиє ім'я славиться по цілому світі, я зобов'язаний ще раз згадати найзнаменніші події, що сталися в житті цього славетного чоловіка.

Отже, вперше ми зустрілися із Клаусом тоді, коли німфа дерев Нецилія знайшла його, ще безпорадне немовля, на узліссі Дикої Пущі, всиновила і виховала. Ми бачили, як Клаус почав майструвати іграшки для дітей і як він, при сприянні безсмертних, дарував їх усій дітворі.

Багато років Санта-Клаус ніс радість у людські оселі. Жив він просто, багато працював і тому був дужий та не знав недуг. А що за домівку йому була прекрасна Весела Долина, де не було ні смутку, ні турбот, то Клаусові просто на роду було написано жити довго та щасливо.

Минуло чимало літ. Санта-Клаус зістарився, довга русо-золотиста борода, що вкривала щоки й бороду, помалу сивіла, аж поки врешті не забіліла, наче сніг. Його волосся також побіліло, від кутиків очей пролягли глибокі зморшки, особливо помітні, коли він сміявся. Зросту він був невисокого, а зараз розповнів і ходив перевальцем. Так, зовнішність Клауса змінилася, але не його вдача! Яким він був замолоду — моторним, радісним, безжурним, таким залишався і зараз, а його веселі очі блищали так само яскраво, як і в перші дні життя у Веселій Долині.

Рано чи пізно кожен смертний вступає в ту пору, коли він старіє; життя його добігає кінця, і він, покидаючи цей світ, переселяється у потойбіччя. Тому нема нічого дивного у тому, що олені, не знати вже вкотре вирушаючи із Санта-Клаусом у звичну подорож, тривожно перешіптувалися: а що, коли ця поїздка виявиться останньою?

А потім уся Дика Пуща поринула в жалобу, оніміла Весела Долина, замовкло все живе, що знало Клауса, встигло його полюбити і веселішало від звуку його кроків та веселого посвисту.

Всі розуміли: старого Клауса покинули останні сили, бо він уже не майстрував іграшок, а лежав на ліжку і, здавалося, спав.

Німфа Нецилія, котра виховала Клауса, і досі залишалася юною, вродливою і сповненою сил. їй здавалося, ніби ще тільки вчора вона тримала на руках оцього сивого бороданя, а він невинно, по-дитячому їй усміхався.

Вона була безсмертною, він — смертним, і між ними пролягала нездоланна прірва.

На щастя, в цій порі у Дику Пущу завітав Господар Усіх Лісів. Сумно дивлячись йому у вічі, Нецилія повідала Аку, яка доля спіткала їхнього друга Клауса.

Лісовий Господар відразу почорнів, наче хмара, сперся на свою сокиру і впав у задуму, раз по раз погладжуючи сиву бороду. Аж ось він різко випростався, рішуче труснув головою і розпростав правицю, немов збирався сотворити диво. В Аковій голові народився грандіозний задум, настільки грандіозний, що тепер весь світ мав кланятися йому в ноги та на віки вічні славити Господаря Всіх Лісів!

Усім відомо, що коли великий Ак за щось береться, він діє чітко, без зволікань. Мить — і він прикликав до себе найшвидших посланців, ще мить — і вони розбіглися по світу. Коли зникли останні посланці, він спробувати заспокоїти невтішну Нецилію.

— Дитя моє, не край свого серця, наш друг іще не вмер. Збігай-но до своєї Королеви та перекажи їй, що я збираю в Дикій Пущі безсмертних з

усього світу. Стрічаймося сьогодні вночі. Якщо вони прислухаються до моїх слів, то Клаус ще довго роз'їжджатиме світом на своїх оленях.

А рівно опівночі в давній Дикій Пущі можна було побачити вражаючу картину: на лісовій галявині, уперше через багато-багато років, зібралися правителі безсмертних, що мешкають у підземних глибинах.

Булатам Королева Водяних Ельфів; її прекрасне тіло просвічувалося, ніби кришталь, і весь час струменіло на мох, що правив їй за сидіння. Біля неї сидів Повелитель Сонних Ельфів із жезлом у руці. Із кінчика цього жезла сіявся дрібненький порошок, і варто йому було потрапити у людське око, як людину долала дрімота. Біля Повелителя Сонних Ельфів сидів Володар Гномів, чиї піддані населяють усі околишні підземелля, адже це гноми стережуть дорогоцінні метали та коштовне каміння, що залягають у земних товщах. Далі, праворуч, був Король Відлунних Духів, із крилами на ногах. Відлунні духи розносять білим світом відголоски звуків і, зазвичай, не літають далеко, бо звуків на світі — тьма-теменна!.. Але буває й так, що летять вони за тридев'ять земель від того місця, де народився звук. Сумний був Король Відлунних Духів, змарнілий, бо рідко хто з людей жаліє його духів, а надто — хлопці з дівчатами: дітей хлібом не годуй — дай покричати, а духи, замість робити щось корисне, мусять розносити відлуння їхніх голосів.

Наступним у колі безсмертних сидів Повелитель Вітряних Духів — худорлявий і страх який вертлявий: він страшенно нудився, коли йому доводилося затриматися на одному місці бодай на годину. Він раз по раз зривався з місця і починав кружляти по галявині, й щоразу, як він пускався в цей танець, Феї-Королеві доводилося пригладжувати волосся, що розліталося золотистими пасмами, та заправляти за рожеві вушка. Та вона мовчки терпіла його витівки, бо Повелитель Вітряних Духів був рідкісним гостем у нетрях Пущі. За Феєю-Королевою, що мешкала, як ми всі знаємо, у Дикій Пущі, возсідав Володар Ельфів-Світляків, а далі за ним — його сини Спалах та Присмерк. Він усюди ходив з ними, бо такі вже вродилися капосні, що самих ні на хвилину ніде не залишиш. Спалах тримав у правій руці блискавицю, у лівій —

ріжок з порохом, а його яскраві очі так і блукали навколо, шукаючи, куди послати сліпучий спалах. Присмерк у одній руці тримав велику поволоку, а у другій — широкий чорний плащ. Усі добре знали, що якщо не пильнувати Присмерка, він неодмінно вкриє землю

поволокою або плащем, і вся земля порине у пітьму, а Пітьма — то найзліший ворог Короля Світляків.

Окрім безсмертних, про яких я вже казав, сиділи тут Найвищий Нук, що мешкав у індійських джунглях, Найстарший Рілс, що жив серед веселих квітів та духмяних фруктів Валенсії, ну й звісно ж, Королева лісових Німф — красуня Журлайна.

Безсмертні сиділи колом, а всередині того кола було ще троє безсмертних —таких могутніх та всевладних, що всі старшини, повелителі та королеви покірливо схиляли перед ними свої голови.

То були: Великий Ак, Господар Усіх Лісів, що владарює над лісами, гаями і садами всього світу; Керн, Ратай над Всіма Ратаями, якому корилися хлібні ниви, луки та городи; і Бо, Хранитель Усіх Морів, котрий панує над морями та океанами, а також кораблями, що плавають по них. Кожен безсмертний так чи інакше був підвладний одному з цих трьох володарів.

Коли всі зібралися, Господар Усіх Лісів, з чиєї волі це діялося, підвівся і звернувся до інших бзсмертних.

Слово за словом, нічого не пропускаючи, він розповів про Клауса, почавши з тих часів, коли знайдене на узліссі немовля стало сином Дикої Пущі. Не забув він ані про його шляхетну, щиру вдачу, ані про ту справу, якій Санта-Клаус присвятив усе своє життя, даруючи дітям радість.

— А тепер, — казав Ак, — коли він став обранцем усього світу, над ним витає Смертний Дух. З усіх людей, що живуть на землі, ніхто не заслуговує на вічне життя більше, ніж Санта-Клаус, і ми повинні чимскоріш повернути його до життя, бо людські діти гірко тужитимуть за своїм другом. Наше призначення на землі — служити їй, для цього ми з'явилися на світ ще на Початку Часів. І чи вартий більше хтось із нас, безсмертних, вічного життя, ніж Клаус, який так любить дітей?

Сказавши це, він замовк і обвів поглядом усіх присутніх. Безсмертні уважно слухали великого Ака і тепер згідно хитали головами. Аж ось Повелитель Вітряних Духів, який досі тихенько щось насвистував собі під ніс, гукнув:

— О великий Аку, то чого ти хочеш?

— Я хочу, щоби Клауса одягли у Життєдайну Мантію! — промовив Ак, не вагаючись ані миті.

Чого завгодно чекали безсмертні, але не такого! Вони посхоплювалися зі своїх місць, розгублено перезираючись поміж собою і запитально дивлячись на Ака!.. Подарувати смертному Життєдайну Мантію — то вам не жарти.

Першою заговорила Королева Водяних Ельфів — неголосно, але дзвінко, і слова її лунали, як стукіт дощових краплинок у вікно.

— Ця мантія — одна на цілий світ, — казала Королева. А Король Відлунних Духів додав:

— Ця мантія стара, як сам світ, проте жоден смертний ще не дослужився до неї.

За ним підвівся Повелитель Усіх Морів, розпростер

— Чи мені цього не знати, — спокійно мовив Ак. — Але ця Мантія існує. Вона, як ви кажете, стара як світ, і якщо Всевишній Володар створював її, то він напевне знав, що рано чи пізно вона нам знадобиться. Так, досі жоден смертний не дослужився до цієї мантії, та хто з вас насмілиться сказати, що добрий Клаус не заслужив її? Хто не хоче, щоб ми одягли його у Життєдайну Мантію?

Всі мовчали і тільки питально перезиралися між собою.

— Яка користь із Життєдайної Мантії, якщо її ніхто не носитиме? — не вмовкав Ак. — Чи виграє хтось із нас від того, що вона довіку пролежить у своїй крипті?..

— Годі! — різко обірвав його Володар Гномів. — Давайте зробимо ось що: нехай кожен скаже своє "так" або "ні". Я особисто кажу: "Так!".

— Я теж! — відразу ж підхопила Фея-Королева, і Ак не міг стримати вдоволеної усмішки.

— Мої піддані в Пущі казали, що полюбили Клауса, тому я теж за те, щоб одягти його у Життєдайну Мантію, — промовив Повелитель Рілсів.

— Він — давній друг нуків, — озвався древній ватажок всіх нуків. — Давайте подаруємо йому безсмертя!

— Нехай він живе вічно, нехай він живе вічно! — наспівно сказав Король Вітряних Духів.

— Чому б і ні? — промовив Король Сонних Ельфів. — Він ніколи не порушує спокою, який мої духи насилають на рід людський. Зробімо ж доброго Клауса безсмертним!

— Не заперечую, — сказав Король Відлунних Духів.

— Я теж, — тихенько продзюрчала Королева Водяних Духів.

— Якщо Життєдайна Мантія не дістанеться Клаусу, то вона вже не дістанеться нікому, — зауважив Король Світляних Ельфів, — тому або зараз, або ніколи.

— Лісові німфи першими визнали його за свого, — промовила Королева Журлайна. — Так, я теж за те, щоби подарувати йому безсмертя.

Ак повернувся до Ратая над Всіма Ратаями, той підняв руку і промовив:

— Так!

Так само вчинив і Хранитель Усіх Морів, і тоді Ак, блиснувши очима та весело усміхаючись, гукнув:

— Дякую вам, друзі-безсмертні! Отже, всі сказали "так", і тому ми, користуючись даною нам владою, одягаємо Клауса у Життєдайну Мантію!

— То летімо по неї вже, — заквапився Король Фей, — бо мені вже час.

Всі кивнули на знак згоди, і замить галявина у Дикій Пущі спорожніла. А у повітрі, посередині між небом та землею, зависла блискуча крипта, зроблена з золота і платини. Вона аж сяяла спокійним сяйвом, яке лилося від граней незліченних діамантів. Усередині високого купола висіла безцінна Життєдайна Мантія. Всі безсмертні взялися рукою за край розкішної Мантії і хором сказали:

— Ми покладаємо цю Мантію на Клауса, ім'я котрому — Святий Покровитель Дітей!

При цих словах Життєдайна Мантія вислизнула зі своєї крипти, і безсмертні понесли її до будинку у Веселій Долині.

Дух Смерті вже наблизився майже впритул до Клаусового ліжка, і коли з'явилися безсмертні, він схопився та сердитим жестом став показувати, щоб усі йшли геть. Та щойно погляд його впав на Мантію в руках безсмертних, він скулився, завив від люті та розчарування і назавжди покинув цей дім.

Безсмертні тихо, беззвучно опустили на Клауса безцінну Мантію, і вона огорнула його всього, злилася з обрисами тіла і розчинилася у ньому. Мантія стала часткою самого Клауса, і вже ніхто, ні смертні, ні безсмертні, не могли позбавити його безцінного дару.

Після цього всі Королі з Королевами та Володарі з Повелителями розлетілися по домівках, невимовно радіючи, що одним безсмертним на світі побільшало.

Клаус спав, а в його венах струменіла червона життєдайна кров. На чолі застигла крихітна крапелька води, зронена з вічно вологого плаття Королеви Водяних Ельфів, на вустах застиг ніжний поцілунок, подарований красунею Нецилією. Вона прийшла сюди потай, коли всі вже пішли, щоб окинути ще раз щасливим поглядом безсмертне тіло свого сина.

Розділ другий

КОЛИ ПОСТАРІШАВ СВІТ

На ранок наступного дня Санта-Клаус прокинувся, розплющив очі і... побачив знайому кімнату, якої вже не сподівався бачити. Він дуже здивувався, коли відчув, що тіло його сповнене колишньої сили, а кров пульсує венами так, неначе він ніколи не хворів. Він зіскочив з ліжка і опинився під яскравим сонцем, яке щедро лилося у вікно і пестило його

веселими рухливими променями. Тоді Санта-Клаус ще не розумів, що з ним сталося, звідки в нього та юнацька сила, і хоч борода його так і залишилася білою, як сніг, а від кутиків світлих очей розбігались промінчики зморшок, сам він був моторний та веселий, наче хлопчисько у шістнадцять років. Отож, не марнуючи часу і весело насвистуючи, він засів за свої іграшки.

Незабаром прийшов Ак. Він розповів Клаусові про Життєдайну Мантію і пояснив, за що йому її подарували.

Старий Санта-Клаус на хвильку замислився, подумав про прихильність безсмертних, а коли зрозумів, що житиме вічно, несказанно зрадів, бо тепер уже ніщо не могло розлучити його з маленькими друзями. Він відразу ж узявся майструвати гарні та цікаві іграшки, і наробив їх стільки, скільки ще ніколи не робив. Санта-Клаус міг без перепочинку займатися улюбленою справою та робити стільки забавок, скільки треба, і він сказав собі, що віднині жодна дитина у світі, бідна вона чи багата, не залишиться на Різдво без подарунка.

У ті часи, коли старий і добрий Санта-Клаус здобув собі всесвітню славу, а разом з нею і Життєдайну Мантію, світ був ще молодий, а людей у ньому — небагато, і йому було неважко підтримати дитину добрим словом, утішити її чи звеселити гарненьким подарунком. Та час минав, дітей у світі більшало і більшало, а підростаючи, вони розходилися далі по землі, шукаючи собі вільного місця. Щороку Санта-Клаус заїжджав усе далі й далі від Веселої Долини, а пакунки з іграшками з кожною поїздкою більшали та важчали.

Санта-Клаус довго радився з друзями-безсмертними, як за відпущений йому час об'їхати всіх дітей, не пропускаючи нікого. Жоден безсмертний не залишався байдужим до його прохань, усі були раді допомогти Санта-Клаусу. Ак прислав йому в помічники мовчазного і спритного Кілтера, Володар Нуків — Петера, чи не нейстарішого з усіх нуків, а Повелитель Рілсів — Нутера, якого серед інших рілсів вирізняла дуже гарна вдача. А Фея-Королева вирядила Санта-Клаусові у помічниці

Віску — маленьку, бешкетливу, але дуже симпатичну фею, котра зналася на дітворі не гірше від самого Санта-Клауса.

Ці помічники допомагали майструвати іграшки, прибирали у хаті, доглядали за саньми та упряжжю, і Санта-Клаусу стало куди простіше поповнювати свої запаси іграшок. Знову, як і раніше, потяглися щасливі безтурботні дні.

Проте змінилося кілька людських поколінь, і знову довелося ламати голову над тим, що робити: чисельність людей на землі зростала з неймовірною швидкістю, і що не рік, то все більше та більше дітей доводилося відвідувати Санта-Клаусу. Коли у якомусь краї міста і села вщерть заповнювалися людьми, вони починали обживати незаймані краї, чоловіки вирубували Акові ліси, пускаючи їх на нові будови, і там, де раніше пишалися гаї та діброви, тепер колосилися хлібні поля та паслися стада худоби.

Ви, мабуть, гадаєте, що Лісовий Господар розгнівався на людей за ці ліси, проте це не так. Мудрість великого Ака була воістину безмежною.

— Цей світ створили для людей, — казалвін Санта-Клаусу, — і я охороняв ліси лише доти, поки вони не стали людям у пригоді. Я радий, що з дужих дерев роблять оселі для тлінних людських тіл, де їм тепло у зимову стужу. Гадаю, всіх дерев вони не

понищать, бо тінистий ліс улітку потрібен людині не менше, ніж дрова взимку. Крім того, скільки б людей не населяло світ, вони навряд чи дістануться коли-небудь до Дикої Пущі чи Великого Чорного Лісу, або й незайманих бразильських нетрів з іншим наміром, крім як поніжитися в лісовій тіні. Тож я спокійний за свої дерева.

Із часом, коли люди навчились робити з дерев кораблі, вони подолали океани і почали будувати в далеких краях нові міста. Та навіть океани не завадили Санта-Клаусу. Його олені літали над водою не

гірше, ніж над землею, і його сани пролітали зі сходу на захід, за сонцем навздогін, і повертались назад. Обертається земля повільно, тож кожного Святвечора Санта-Клаус мав двадцять чотири години, щоб її охопити, і прудконогі олені знову й знову радісно летіли над землею.

Отак рік за роком, покоління за поколінням, століття за століттям світ старішав і старішав, людей у ньому чимраз прибувало, і роботи в Санта-Клауса ставало дедалі більше. Слава про його добрі справи досягала кожної домівки, де жили діти, і ті невимовно раділи його появі. Батьки та матері шанували Санта-Клауса за ті радісні хвилини, яку він дарував їм у в їхньому дитинстві, а поважні добродії та статечні матрони, які вже досягли похилих літ, згадували його з ніжною вдячністю і благословляли його ім'я.

Розділ третій

ПОМІЧНИКИ САНТА-КЛАУСА

Якось на заваді Санта-Клаусу стало одне з нововведень, на які ніколи не скупиться людська винахідливість. Довго він думав, як йому бути і що робити, поки знайшов вихід зі скрути. Та на превелике щастя, ні до цього випадку, ні після нього йому вже не доводилося наражатись на подібні перепони.

Так от, в одну з його поїздок олені вистрибнули на дах нового будинку, і Санта-Клаус був неприємно вражений, коли з'ясувалося, що комин на його даху і вужчий, і менший за комини на інших помешканнях. Утім, не марнуючи часу на роздуми, він видихнув якомога більше повітря, щоб хочврохи поменшати, і став протискатися у той новомодний комин.

"Я мав би вже долізти до каміна", — міркував Санта-Клаус за якийсь час, але нічого схожого на камін під ним не було. Мало-помалу він проліз через весь комин і опинився

аж у льоху. "От тобі й маєш! — подумав збентежений Санта-Клаус. — Комин є, а каміна немає. Оце так диво!.."

І він став видиратись назад. Через затісний комин справа ця виявилася не з простих. Повертаючись на дах, Санта-Клаус ненароком зауважив вузеньку округлу трубу, що примикала до комина збоку, але що це була за труба, для чого її зроблено, він навіть гадки не мав.

Видершись, кінець кінцем, із комина, засмучений Санта-Клаус поскаржився своїм оленям:

— Тільки час згайнував. Каміна немає, у дім не зайдеш. Мабуть, залишаться тутешні діти на Різдво без подарунків.

Вони поїхали далі, та дуже скоро Санта-Клаус натрапив на другий будинок із таким вузьким комином. Старий скрушно похитав головою, та нічого тут не вдієш — довелося спускатися.

Другий комин виявився ще вужчим за перший, і Санта-Клаус ледь не застряг у ньому, а видираючись назад на дах, розірвав на собі шубу. До кінця подорожі йому ще декілька разів траплялися вузенькі комини, але спускатися по них в людські оселі він більше не ризикував.

— І навіщо тільки люди будують такі комини?! — не міг надивуватися старий. — Вже скільки часу подорожую білим світом, а такого дива ще не бачив.

Ви, мабуть, зрозуміли: Санта-Клаусу було невтямки, що людство придумало печі, і багато кому ці печі сподобалися. Коли ж він розібрався, що до чого, то здивувався, чому це пічники не подбали про нього. Адже усім і кожному відомо, що Санта-Клаус потрапляє до будинків саме через комин у каміні. Мабуть, дорослішаючи, люди байдужіли до іграшок і вже не переймалися тим, що їхні діти можуть залишитися без подарунків. Так воно було чи ні, але довелося

бідняцьким дітям на власному досвіді пізнати, що таке образа та розчарування.

Наступного року новомодних димарів, що не мали камінів, знову побільшало, через рік їх стало ще більше, а на третій рік отих злощасних коминів було вже стільки, що Санта Клаус навіть не роздав усіх іграшок: залізти до дітей не було жодної змоги, а відтак і роздавати іграшки просто не було кому.

Санта-Клаус, неабияк стривожившись, звернувся за порадою до Кілтера, Петера, Нутера та Віски.

Кілтер і так уже щось знав, бо хто ж, як не він, щороку, напередодні Святвечора, оббігав усі людські оселі, збираючи записки та листи, в яких діти просили Санта-Клауса покласти їм щось у шкарпетку або повісити на різдвяну ялинку. Просто за вдачею своєю Кілтер був мовчуном і дуже рідко ділився з іншими тим, що він бачив у містах та селах. Зате Петер, Нутер і Віска, почувши про такі нововведення, від обурення місця собі не знаходили.

— Ті дорослі поводяться так, ніби вони вороги своїм дітям! — журився флегматичний Петер. — Не пустити до Ішх їхнього кращого друга — це ж треба до такого додуматися!

— Я дарую дітям радість, не дуже зважаючи на волю їхніх батьків, — озвався Санта-Клаус. — Давно-давно, коли я тільки починав робити іграшки, батьки приділяли дітям куди менше уваги, ніж тепер, я вже навчився не помічати батьківську нерозважливість чи егоїзм. Єдине, з чим я рахуюся, — то це бажання дітвори.

— Ваша правда, повелителю, — кивнув рілс Нутер. — Багатьом дітям здаватиметься, що про них просто забули, якщо ви до них не зайдете.

— Тоді, — промовила смішлива Віска, — доведеться нам забути про ці нові комини і придумати інший спосіб проникати у домівки.

— Ну і який? — озвався Санта-Клаус.

— Бачте, для феї пройти через стіну чи то з цегли, чи то з дерева або каменю — то дрібничка. Я роблю це, коли лише захочу. Та й Петер з Нутером і Кілтером теж так уміють, правда?

— Коли я збираю дитячі листи, мені часто доводиться проходити крізь стіни, — несподівано розговорився Кілтер, і Петер з Нутером неабияк здивувалися, почувши звук його голосу.

— Отже, — казала фея, — наступного разу ви берете нас із собою, і як нам трапиться будинок, у якому піч замість каміна, ми й роздамо цим дітям іграшки, навіть не залазячи у комин.

— Далебі, гарно придумано, — похвалив її Санта-Клаус. Йому й справді сподобалася пропозиція Віски. — Так тому й бути, коли я знов рушатиму в різдвяну подорож, то неодмінно візьму вас із собою.

І коли настав наступний Святвечір, Клаус прихопив із собою Віску, Петера, Кілтера й Нутера, а коли їм траплялися новозбудовані будинки, його нові помічники без особливого клопоту потрапляли всередину осель та залишали тамтешній малечі різдвяні подарунки.

Цього разу справа у Санта-Клауса просувалася значно швидше, і коли вся весела компанія на спорожнілих санях прилетіла додому, то до сходу сонця залишалася ще ціла година.

Щоправда, бешкетлива Віска увесь час поривалася прикрасити оленів довгим пір'ям, аби те розвіювалося на ходу, і Санта-Клаус усю дорогу не спускав із неї очей та навіть пару разів смикнув її за довгенькі вушка, закликаючи до порядку.

А загалом, подорож дуже навіть удалася, і четверо маленьких помічників до сьогодні супроводжують Санта-Клауса в його щорічних мандрах, роздаючи подарунки "від Санти".

Нинішні батьки були вже не такі байдужі, як колишні, і Санта-Клаус, не без здивування, бачив, що вже не тільки діти, а й дорослі з нетерпінням чекають настання Святвечора та появи його подарунків. І щоби полегшити собі роботу (якої з року в рік у нього тільки більшало), старенький Санта попросив батьків, аби вони йому допомагали перед святом.

— Ставте ялинки самі, не чекайте, поки я прийду, — просив він дорослих. — Я тоді, аби не марнувати часу, залишатиму подарунки вам, а вже ви будете розвішувати їх на різдвяних ялинках.

Іншим він казав так:

— Пильнуйте, щоби дитячі шкарпетки до мого приходу вже висіли готові. І тоді ви навіть оком зморгнути не встигнете, як у них буде повно-повнісінько подарунків для малечі.

А часом, коли батьки були тільки раді допомогти Санта-Клаусу, він просто залишав їм пакунки з різдвяними подарунками та летів собі далі. А вони вже самі давали собі раду, складаючи гостинці у шкарпетки.

— Усі батьки, які люблять своїх дітей, стануть мені за помічників! — весело вигукував старенький. — Зате у мене буде повно часу на те, щоб об'їхати ще цілу купу малечі.

Поганяючи свій прудконогий запряг, Санта-Клаус розвозив іграшки не тільки по оселях, а й по крамницях усього світу. Цілі клунки подарунків потрапляли до крамниць, і якщо батьки хотіли потішити свою дитину ще якоюсь забавкою, вони могли просто взяти та купити її. А якщо під час мандрівки Санта-Клаус ненавмисно й забував про когось

із дітей, то вони могли самі піти до іграшкової крамниці та купити собі все, чого душа забажає. Найкращий друг усіх дітей вирішив для себе раз і назавжди, що поки він живе на цьому світі, будь-яка дитина, яка забажає собі іграшку, неодмінно повинна її дістати. Іграшкові крамниці були зручні й тоді, коли дитина, раптом захворівши, просила купити якусь новеньку забавку. А згодом, святкуючи дитячі дні народження, батьки взяли за звичку йти до іграшкової крамниці та купувати гарний подарунок для своєї дитини.

Світ великий і безмежний, але ж ви розумієте, що Санта-Клаус устигає обдарувати всіх дітей прекрасними подарунками. Проте побачити у наші дні цього старенького дідуся — рідкісне щастя. Та ви можете бути певні, це не від того, що він ховається від людського ока. Санта-Клаус і надалі залишається тим самим, ким він був, — найкращим другом усіх дітей, котрий колись годинамцрміг гратися з дітворою.

Санта-Клаус і тепер залюбки грався б з дітьми, але, на жаль, не має на це часу. То він цілий цілий рік заклопотано майструє для них іграшки, то він поспішає, намагаючись устигнути до всіх дітей, які чекають його подарунків. Рухи його блискавичні, і Санта-Клаус приходить і покидає нас так швидко, що помітити його просто неможливо.

І хоч дітей у світі на мільйони та мільйони більше, ніж було колись, ніхто і ніколи не чув, щоби Санта-Клаус нарікав, що їх так багато.

— Їх більше, а нам веселіше! — гукає він і радісно сміється. І немає нічого страшного у тому, що його маленьким помічникам із року в рік доводиться спритніше працювати руками, аби настачити іграшоїна всіх дітей.

— Чи може бути щось краще у світі, ніж щаслива дитина? — каже добросердий Санта-Клаус. І робить усе для того, щоб світ ставав кращим, а діти в ньому — щасливішими.